

Tradicionari de Mallorca

TRADICIONARI #09

Les festes d'estiu (I)

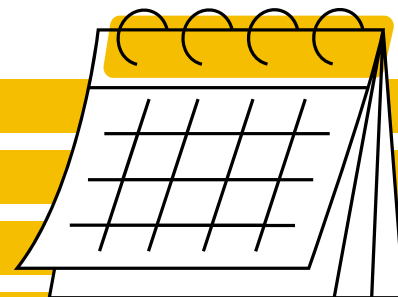
Consell de
Mallorca

Fundació Mallorca
Literària

Quan ho celebrem?

10 DE JULIOL	Sant Cristòfol
16 DE JULIOL	El Carme
20 DE JULIOL	Santa Margalida
21 DE JULIOL	Santa Pràxedes
25 DE JULIOL	Sant Jaume
26 DE JULIOL	Santa Anna
28 DE JULIOL	Santa Catalina Tomàs
30 DE JULIOL	Sant Abdò i Sant Senen

Què celebrem?

ORÍGENS DE LA FESTA

Generalment, durant el mes de juliol s'acaba la sega i la batuda dels cereals, la qual cosa donava peu a fer festa per celebrar la collita i la finalització d'una de les tasques camperoles més dures. Segons Amades, els seus orígens els hem de situar en l'època precristiana en què es duïen a terme actes litúrgics per celebrar les collites. D'aquest fet deriva que la gran majoria d'aquestes festes tenen lloc en aquest moment de l'any, en què els cereals ja són estojats a casa. A Mallorca, antigament, en acabar la batuda si alguna possessió propera encara no havia enllestit la tasca, els veïns que sí l'havien acabada els hi feien befa i solien plantar una forca damunt el boll i fins i tot, li donaven forma de bujot per riure's dels que no havien acabat. També era costum fer grans sonades de corn marí en senyal d'alegria per haver acabat la sega i la batuda. A Lluçmajor, el batedor que acabava més aviat era proclamat com a heroi de les messes, i es vestia estrafolàriament per anar per les possessions veïnes a fer broma i a cercar raons als jornalers que encara no haguessin acabat.

Aqueixa xeixa granada
bon pa blanc vos donarà,
la vostra taula honrarà
les festes d'anomenada.

Per ses festes posen murta
i es dies no són tots uns.
'Vui és dissabte i dilluns.
Quina setmana tan curta!

“(Juliol) [Matar sa vadella] Matar sa vadella. A finals de juliol, molts ja acabaven de batre. El darrer dia feien una coca i la se menjaven a l'era després de fer net, davall una figuera ‘Avui matam sa vadella’, era l'expressió amb que significaven que aquell dia acabaven les messes o acabaven de batre. Sant Joan. D'acabar una cosa, a Llubí, en diuen ‘fer s'aiet’ i a Sant Joan, ‘fer és val Déu.’”

Diuen que els qui neixen el mes de juliol són llunàtics i ganduls. Els qui neixen en dies parells, es casaran amb pubilla, si són nins, i amb hereu si són nines. I el qui venguin al món en dies senars seran poc afortunats.

També és creença popular que el mes de juliol congria baralles i discussions, diuen que és el mes de la fúria i la bogeria. I també és el temps més desfavorable pels qui pateixen de mal de cap.

“Per Sant Cristòfol començava la temporada de banys. Deia la gent que per Sant Cristòfol s'anegava una persona ‘La mar en vol un per Sant Cristòfol’. Inca.”

“A Ciutat, prenién els banys al balneari Sa Portella. Home si dones completament separats allà on se desvestien i vestien, i també dins la mar. Dels vestuaris hi penjaven unes cordes fins a flor d'aigua, perquè les dones porugues o temorenques de la mar poguessin agafar-s'hi. Elles davallaven a l'aigua vestides de cap a peus. No anaven a nedar, sinó que el major número, prenién banys. I se prenién en número impar o senar. Hi havia rebaixa si s'abonaven a set o quinze banys.”

“A la part destinada als homes hi havia una planxa de devers un metre per damunt per tirar-se a la mar de cap o de peus. S'estrenyien el nas perquè no els entràs aigua. Un vigilant ‘pito’ en mà guardava sempre seguit perquè homes i dones s'acostassin. Era una heroïtat, gesta, cosa grossa que se fessin endins uns centenars de metres fins a veure per damunt la murada el rellotge de la fatxada de Sant Francesc. Era una gran valentia i ho contaven, tot baves, a les seves amistats que, per cortesia quedar bé, tenien l'obligació de meravellar-se i exclamar: –Quina imprudència!”

“Aquest era el balneari dels qui passaven l'estiu a Ciutat. Els qui anaven a El Terreno comptaven amb els banys que allà hi havia o anaven a Can Barbarà.”

“Parlaven contra els banys de Sa Portella a causa de la proximitat de les cloaques que tiraven mètlera per allà. Però la gent com si res, hi acudien fins passat Sant Bernat, tot el juliol i primera quinzena d'agost.”

Però per damunt de tot és el temps de les festes majors, en què cada poble celebra el patronatge d'un sant o la commemoració d'un fet històric o tradicional. Totes elles tenen el seu caire religiós i laic alhora, i representen el punt de trobada de la comunitat en l'espai públic per afirmar la seva existència com a col·lectiu a partir d'uns referents compartits. Algunes d'elles, han assolit un grau de popularitat que s'han convertit en atractius turístics i vertaders inputs econòmics per la localitat on es celebren.

“Les característiques de les festes populars són les mateixes. Completes amb veu rogallosa de cantadors improvisats i l'iglésia buida. Les cortines dels portals s'engronden a l'oratge. Ofici i sermó. Revetla, murta, xeremies, tamborino, flabiol, cadafal per la música, palos emmurtats, tancat de ball fanalets en forma d'acordeó, rodelles, coets, globos, murta, aigo amb neu (un tassonet i una vegada només) corregudes, ball de pagès. [I ara, toros, futbol, carreres de bicicletes, verbenes]. Bandera al campanar il·luminacions, festers vellaneres, gelats, begudes fresques, gent dels pobles veïnats. I els pobles que viuen a fora, tothom acudeix a la festa. Camions plens, vestits nous i sabates que gisquen. Si son pobles de vora mar, fan coses per la mar com regates, carreres al rem, travessar nadant un braç de mar, processons marítimes amb barques il·luminades, carreres de piraguas. [‘Carrera acuàtica, persecució de un pato, en S'Estanyol’] (1) En honor del Sant, beuen, mengen, ballen, neden, se diverteixen.”

Antigament a Mallorca la celebració de la festa major o patronal era austera i simple. Solien durar un dia, començaven a la vigília amb la celebració de les Completes i la capta. Una dies abans es col·locava, com encara ara, la bandera al campanar del poble per anunciar l'adveniment de la festa. Els obrers de la confraria corresponent eren els encarregats de vetlar per bon discórrer de la festa, i acompanyaven a les autoritats i fadrines a les funcions religioses i als balls de plaça. Com a distintiu d'autoritat solien portar canyes verdes ornamentades amb flocs i murtra. A l'ofici religiós els obrers també eren els encarregats de donar l'aigua beneïda a les fadrines. Per fer-ho se servien d'una flor que sucaven dins la pica de l'entrada al temple. Per la zona de muntanya empraven una pedra, i concretament a Selva se servien d'una moneda d'argent de cinc pessetes. Era costum també oferir refresc després de la funció religiosa, o bé a ca un dels obrers o a la casa de la vila. Altre element característic de la diada eren la processó corresponent amb el sant acompanyat de senyeres i penons, que solien ser portats per les persones més distingides de la població, que recorria els carrers ornamentats amb murtra i canyes. Tampoc hi mancaven les curses al cós tant a peu com amb sacs o amb els peus fermats i en què els premis o joies consistien en un pollastre, un conill, una ensaimada, un enfilall de pomes, unes espardenyes, un mocador de bolic, tabac, corda d'espart... I per les allotes hi solia haver un ventall, un rebosillo, un foc, sabó... Normalment la festa acabava amb un bon ball presidit pel batle i el rector qui tradicionalment tenia dret al ball perquè deixava els bancs de l'església per formar el clos d'allà on es realitzava el ball. Si hi havia hagut festeigs formalitzats dies abans, avui era el dia en què els promesos sortien a ballar per fer públic el prometatge. En acabar la ballada el promès tirava per sobre l'allota una paperinada o una mocadorada de confits o ametlles ensucrades que feien el goig a la fadrina però que mai s'acotava a recollir, i era quan els infants aprofitaven per aplegar aquest gran tresor. Era costum també la presència de barraques efímeres, que funcionaven com a menjadors provisionals on s'hi servien freixura i cargolades i vi. A més hi havia les torroneres amb avellanes, cacauets i altres llepolies que les avellaneres anunciaven amb els seus crist característics. A les cases, sobretot, on hi havia filles casadores, aprofitaven la presència dies abans d'argenteres que havien vingut expressament de Palma, i compraven el típic cordoncillo que es venia a tant el pam, i que era el lluïment de la fadrina el dia de la festa.

“(Juliol) [Festes populars] Les festes populars de Mallorca totes eren fetes amb un mateix motlo. Completes, rodelles, coets, dimonis, corregudes al cos amb joies de pollastres, conills, ensaimades i altres coses pràctiques, palo ensabonat, ball de pagès utilitzant els bancs de la parroquia. Ara hi posen corregudes de bicicletes, futbols, verbenes.”

ELS ELEMENTS DE LES FESTES D'ESTIU

La dansa

La dansa, tant en el format de balls com en el de danses rituals, és un dels elements indispensables de les festes patronals.

Els balls, antigament organitzats en la revetlla de la festa, eren el marc social en què l'esbarjo i la joia festiva col·lectiva es materialitzava. Actualment aquests balls han estat substituïts per verbenes, concerts, revivals o festes holi, entre d'altres. Justificat o no el seu arrelament al país, el que sí que és cert és que comparteixen elements comuns amb els balls que es celebraven antigament: la música, la dansa, l'ús comú de l'espai públic i la cerca d'un moment d'esplai i de ruptura de la rutina diària.

Quant a les danses rituals podem afirmar que les festes litúrgiques medievals constituïren el motiu i el context més apropiat per a les danses, bé foren de personatges mitològics, de caràcter carnavalesc o de l'encarnació de mitologemes en personatges bíblics. Cada una de les danses rituals existents comprén una complexa organització dramàtica que fa necessari un estudi detingut i crític de cada un dels seus elements simbòlics per assolir el seu coneixement, multiforme i polièdric.

Els cavallets

Els cavallets són uns dansaires que porten una figura de cavall passada pel cos a mode de genets. S'estenien pel nord de la península Ibèrica, a València i Castelló i també al Corpus de Granada. Hi ha danses semblants documentades al Rosselló i a Languedoc, a Àustria i segons el P. Llopart a Romania.

A Mallorca la primera notícia escrita és de l'any 1458 en un inventari de l'ajuntament de Palma, on es fa constar l'existència de nou caps de cavallets «vells».

Existeixen bàsicament quatre hipòtesis sobre l'origen d'aquesta dansa:

- Gaudefroy-Demonbynes els considera d'origen àrab i els situa al voltant del segle IX-X.
- El P. Gabriel Llopart afirma que el seu origen se centra en la processó del Corpus del segle XV de Barcelona.
- Van Gennep presenta dues teories, l'agrària i com a dansa de ritus de pas al món dels morts; i la teoria historicista relacionada amb la societat cavalleresca feudal.
- La quarta hipòtesi és la de fra Josep Gelabert qui exposa que la dansa tendria origen bizantí.

Antigament eren devers deu o dotze els pobles en què s'hi representava, actualment perviuen a Pollença, Felanitx, Artà, Lluçmajor i Palma.

La festa de Santa Margalida de Felanitx té per protagonistes als Cavallets, un conjunt format per set infants, nins i nines d'edats compreses entre els 10 i els 13 anys dels quals sis duen una figura de cavall passada pel cos i l'altre és la dama, que sol ser una nina que duu un capell vermell i un ramellet d'alfabeguera.

Les danses s'executen els dies que dura la festa de la patrona Santa Margalida, el 19 i 20 de juliol. Durant aquests dies, els cavallets ballen pels carrers, durant l'oferta i a la missa major. Els cavallets també ballen per les festes de Sant Agustí, el 27 i 28 d'agost.

“(20 de juliol) [Santa Margalida] Santa Maria del Camí, Felanitx tenen per patrona a Santa Margalida i fan les festes populars. I posen un raim a la imatge la Santa a sa font de Sta. Marg.”

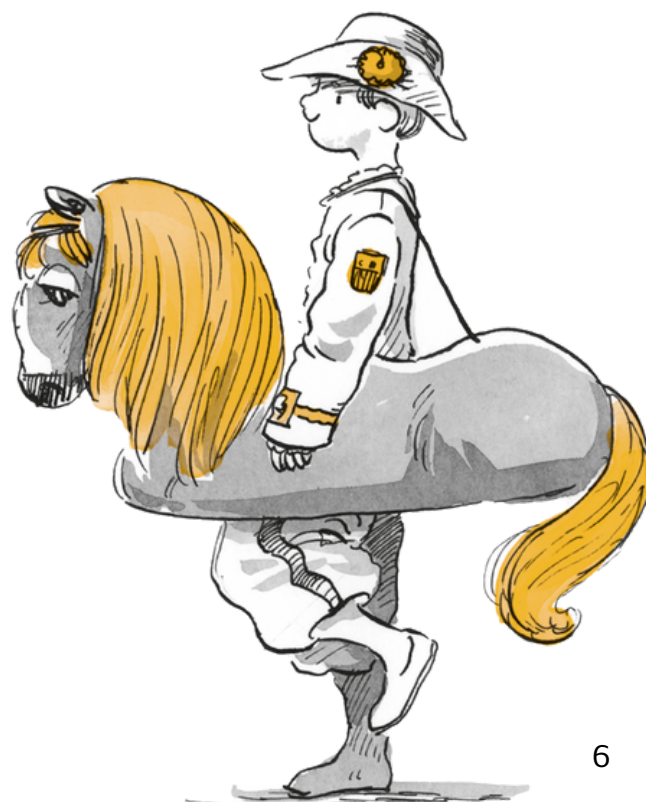
L'origen dels cavallets de Felanitx es remunta a la fundació en aquest poble del Convent de Sant Agustí l'any 1603. En l'actualitat i des de l'any 1881, l'Ajuntament es fa càrrec del conjunt.

El seu vestit es compon d'espardenyes i calces blanques, calçons blancs un poc bufats fins part d'avall dels genolls, amb un rivet vermell a la part exterior de cada cama, del qual pegen uns cascavells que a l'hora de ballar afegeixen percussió a la música de xeremies, flabiol i tamborino que els acompanya. Pel cos vesteixen una guerrera vermella amb rivets blancs, tancada amb botons, i pel cap un capell verd amb l'ala esquerra doblegada per amunt i travada amb un floc. La dama va vestida amb unes espardenyes blanques amb una roseta de color damunt l'empena, unes calces blanques, falde i faldetes blanques amb blondes. Pel cos du també una guerrera verda, adornada igualment amb randes, i pel cap un capell vermell, amb una ala doblegada per amunt, però per la part de daval la barra. A la mà esquerra duu un ramellet d'alfabeguera i a la dreta un mocadoret fi, ben brodat i amb randes precioses, de macetes o frivolité, preferentment, amb el qual marca el compàs i dona les entrades a cada un dels balladors durant el ball.

La indumentària dels cavallets i la dama s'ha transformat al llarg dels anys. Segons Mossèn Antoni Pont, els cavallets anaven antigament "vestits de blanc amb sandàlies blanques, calçons curts i amples amb rivets vermells i petits cascavells. La dama, a la vegada, vestida de blanc, amb falda, sandàlies color de rosa i una roseta damunt cada peu, portant a la mà esquerra un esqueix d'alfabeguera i a la mà dreta un mocadoret d'escambrai molt brodat per donar entrada als Cavallets".

Els balls que executen els Cavallets de Felanitx tenen nom propi: els Canvis, el Pas Nou, el Passeig, les Cadenilles, el Rotllet. Els quatre primers no tenen una música fixe: els xeremiers executen unes tonades que ells anomenen mateixes antigues de manera genèrica. En canvi el Rotllet i ses Esses tenen una música pròpia. Curiosament, la música de ses Esses, que només se ballen el dia de la festa dins la Parròquia o dins el Convent, està agafada de la marxa militar que es va fer popular, dedicada al mariscal Riego.

“A Felanitx fan festa per Santa Margalida. Hi ha cavallets i dimonis i cabeçut amb tamboret i xeremies. Fan revetla a la plaça de Santa Margalida amb coets i rodells. Abans de la revetla completes. No hi falta, modernament, el futbol en el camp de “Es Torrentó” i fins i tot hi ha toros qualche any en la plaça de “torus” de Felanitx. En el Parc Municipal, hi fan una verbena o més d’una. Les verbenes de Felanitx són famoses a Mallorca i per anar-hi, els vells i boigs (viejos verdes) i eixebrats joves se mobilitzen i s’hi donen cita.”

Els cossiers

El mot «cossier», documentat per primer cop a Mallorca el 1554 és, segons Joan Coromines, l'adaptació catalana del mossarabisme Kosair, «corredor», que corre cerimonialment, derivat del llatí cursus, «cós» o «correguda», en català.

Destacam tres hipòtesis sobre el seu origen:

- La històrico-religiosa en què segon Salcet, el ball dels cossiers no és més que una resta de la dansa executada pels sacerdots de la catedral, que consistia en inclinacions i salts a l'esquerra i a la dreta.
- Hipòtesi lúdica, segons la qual Joan Miralles dedueix la possibilitat que els cossiers fossin els intèrprets d'algun antic joc o d'exercicis gimnàstics que, en passar a formar part de la processó del Corpus, serien configurats com a balls sacralitzats.
- Hipòtesi matriarcalista, defensada per Francesc Vallcaneres i que apunta els cossiers com a restes fòssils de balls de fertilitat, que el cristianisme assimilà canviant el seu simbolisme i convertint-los en una lluita al·legòrica entre el bé i el mal.

L'època de màxim esplendor dels cossiers a Mallorca fou el barroc en què eren presents a nombrosos pobles de l'illa relacionats amb la festivitat del Corpus. Actualment tenim cossiers a Montuïri, Algaida, Alaró, Pollença, Manacor, Inca i Palma, i dansen per les respectives festes patronals. Els cossiers de Montuïri són els únics que han ballat interrompudament des dels seus llunyans inicis.

A Algaida surten en motiu de les festes de Sant Jaume i per les del patró del poble, sant Honorat. El seu origen concret és desconegut però la semblança amb els cossiers de Montuïri fa pensar amb una relació molt estreta. La primera documentació escrita que s'ha localitzat és del segle XIX. A la dècada dels anys seixanta del segle XX es va desvirtuar l'essència del grup degut a què començaren a actuar per a turistes en un establiment de restauració. Aquest fet propicià la seva desaparició fins l'any 1972 en què a iniciativa d'un grup de joves es va recuperar la dansa gràcies a les informacions orals de mestre Joan Tiu, antiga dama. El 24 de juliol de 1973 els cossiers tornaren a sortir a ballar i des de llavors no s'ha interromput.

El grup el formen sis balladors, la dama i el dimoni. Els cossiers porten capell de palla plegat en forma de teula de color decorat amb cintes, flors i estampes de sants. Vesteixen una esclavina blanca amb ornaments de cintes i estampes de sants sobre una camisa blanca i una falda ampla de color diferent al del capell. També porten una falda de la mateixa tonalitat del capell d'on surten cintes, a sota hi porten calçons amples i blancs. Porten calces amb cascavells entrecreuats a les cames i espadenyes blanques. A les mans porten mocadors llargs i brots de murtra a l'hivern, per Sant Honorat, i d'alfabeguera, a l'estiu per Sant Jaume. Els colors que combinen són el verd, groc i vermell.

La dama era interpretada antigament per part d'un home però des de la recuperació és una dona. Porta capell d'ala ampla blanc lligat amb una cinta vermella, una brusa blanca decorada amb estampes de sants i una falda llarga d'on també penjen cintes

El dimoni porta un vestit negre amb decoració amb motius infernals, una màscara amb banyes i una barrota de fusta a les mans.

Les danses dels Cossiers d'Algaida s'interpreten en la majoria dels casos acompanyades del so del flabiol i el tamborino. Aquestes són Mestre Joan, Els reis, Flor de Murta, Dansa Nova, Obriunos, Mercançó, Titoieta (sempre és la darrera i es mata al dimoni), les Bombes (serveix per acompanyar les autoritats i també hi són la xeremia) i l'Oferta (s'executa dins l'església davant la relíquia del sant).

“(25 de juliol) [Sant Jaume] Algaida. El dia de Sant Jaume, els cociers van a l'oferta. La 'dama' va a cercar-los de un a un i els acompanya tot ballant. A Algaida deien que per Sant Jaume ja havien d'haver acabat de batre. 'Sa carrera de Sant Jaume' [La via lactea]. Campanet. Festa molt popular. Fan una espècia de cursa de braus, el dissabte del sant. La plaça esta formada per una espessa rotllada de carros. Toreen un parell de bous mansos. L'endemà (la festa) hi ha corregudes d'homes i nins, corregudes de cintes i ball de pagès. Fan coques per Sant Jaume. S'Arenal. Per St. Jaume i a l'entorn de St jaume (tres setmanes en conjunt) hi ha la plena de gent a s'Arenal. Llucmajor es buida. Allà pareix una invasió de gitanos. S'Estanyol (Llucmajor) Sant Jaume és el Patró de S'Estanyol. Dia 24 juliol fan revetla, coets, rodells i 'lobos'. Dia de St. Jaume, corregudes de cintes i corregudes a peu "disputandose importes 'jois' (1) y premios". Dissabte i dia de la festa (24 i 25) verbenes. Santanyí fan la festa de l'obra, perquè tal dia com St Jaume posaren la primera pedra de la parròquia nova. Se posà aquesta primera pedra 25 juliol 1786. Vid. t.II panegírics, 112. Te els elements de festa popular. (1) Així ho diu la crònica de Llucmajor [Balears, 15 juliol] on posa, la paraula 'jois'. Joies?”

La mulassa

La mulassa és un nou element de bestiar festiu propi de les festes de Sant Jaume de Manacor. És una figura que féu la seva primera sortida a les festes de 2015 i és obra de Sebastià Riera. La intenció d'aquest nou element és recordar la rifa d'una mula que antigament es feia per Sant Jaume, es decorava l'animal, es passejava pels carrers de Manacor i al final del dia es rifava. La figura fa més de 3 metres de llargària i és feta amb fusta, pasta de paper i fibra de vidre i porta un vestit amb l'escut de Manacor i les quatre copinyes símbol de sant Jaume, cosit artesanalment. La mulassa dansa al so d'una melodia creada expressament i surt dues vegades al llarg de les festes. El dia de la Crida en què es dona el sus a les festes i el 24 de juliol, dissabte de Sant Jaume, al que s'anomena L'Encamisada de Sant Jaume, en què es fa un recorregut per Manacor juntament amb els gegants de Sant Domingo, la colla castellera dels Al·lots de Llevant i tots les persones que hi vulguin participar vestides amb camisa blanca.

Les curses

Les curses o cóssos, com tot allò que representa uns moviments ràpids i accelerats, segons l'opinió de l'etnografia, recorden fórmules i sistemes de màgia simpàtica conduents a afavorir el creixement i desenvolupament dels vegetals en general i en especial de les plantes interessants a l'home i al seu bestiar. En el Carnestoltes romà figurava un ritus de fertilització que consistia en una carrera de sis cavalls joves, braus i ben corredors, sense fre, regnes ni genet, i hom jutjava de l'èxit de les collites vinents segons era la fúria desbocada dels sis cavalls. Hi ha cóssos i balls de competència com per exemple curses d'ous. Aquests balls i competicions semblen respondre a un altre origen i és molt probable que recordin cerimònies rituals d'iniciació.

Les corregudes de joies es duen a terme normalment a l'horabaixa del dia de la festa. Les joies, o premis, que eren entregats als guanyadors de les curses normalment eren captats dies abans pels comerços del poble. Hi solia haver curses a peu, amb carros, amb bísties i d'altres consistents en du els peus lligats, o una cullera amb un ou a la boca i també carreres de sacs. Les joies es pengen a canyes verdes i depèn de cada una de les carreres són unes o altres, car hem de tenir en compte que també hi ha carreres per infants. El lloc on es duen a terme les corregudes s'anomena cós i d'aquí ve l'expressió “Esser més llarg que un cós” que es refereix a allò que no s'acaba mai.

“El poble afratura de riure per treure defora les males humors. El riure és medicina. Per això, en les festes populars, endemés de l'aigua amb neu (Bunyola, Sant Joan, Sant Llorenç) o aigua gelada (com solien dir a Sant Marçal) avellanes, cacauets i altres llepolies, que eren per la boca, solia haver-hi números de riure.”

“Una de les coses freqüents (Bunyola, Galilea) era ‘embudar’ o sigui que un home aclucat, i a qui prèviament feien donar unes voletes per desorientar-lo, agafàs amb un embut una ceba penjada a un fil o a un arbre. Qui ‘embudava’ guanyava el pollastre. Per obtenir la mateixa joia, un pollastre, hi havia ‘pujar a l’arbre’ una soca ensabonada que adalt tenia un gall (Bunyola, Pollença). Paregut a l’‘embudar’ era el joc de tenir un gall penjat, amb una espasa. El qui duia l’espasa anava aclucat i pegava d’esma. Igualment que, en l’‘embudar’, abans de començar la funció, era de llei obligat a donar fer uns quants revolts al qui havia de manejar l’espasa per fer-li perdre el quest. Els actors anaven canviant-se, perquè el temps d’actuar estava midat. A vegades l’aclucat veia per qualque retxillera. La gent ho coneixia i cridava. Els moviments estrambòtics del que anava aclucat feien les delícies del públic. Si l’aclucat manejava un garrot per ferir el gall i hi veia, entesos amb el qui l’havia aclucat, qualque pic s’esdevenia que pegava a qualcú determinat. Com és ara a sa Colònia d’Artà. L’aclucat fingint que no hi veia, feu caure el garrot sobre el cap del batle. O també treien una peça (una pesseta) amb la boca de dins una ribella d’aigua. ‘Acostau-vos-hi que és de veure’ deia el predicador entremaliat convingut d’abans amb el qui, ull tapats, havia de pescar la peça dins la ribella plena. El qui pescava, s’omplia la boca d’aigua i llavors, demostrant que no sabia que no sabia que li estiguessin tan prop, esquitava la rollada. Esdevingut també a sa Colònia d’Artà.”

“Eren també per riure aquests jocs: a) agafar amb la boca una peça aferrada al cul d’una pella; b) posar gerres i olles, amb serradís, aigua o altre concert i una olla o gerra amb coses bones (caramel·los, vellanes, torró, etc) Havien de pegar-hi amb un garrot d’aclucats i després d’haver donat sense veure-hi algunes voltes. Moltes vegades no ferien enlloc i altres vegades ferien els recipients plens de serradís, etc. Per rara sort endevinaven la gerra bona. C) Dos se donaven menjar a la boca, també d’aclucats. Se donaven ensaïmada o qualque cosa líquida amb una cullera i, com és natural no s’endevinaven la boca i feien raig i roi. I allò divertia molt el públic. D) Corregudes en rústica o edició econòmica o de via estreta on se guanyava un siurell, un fregai, un manyoc de pomes, un ventador, unes ensaïmades i llavors les peces grosses, un conill o un gall. Les joies anaven penjades a canyes verdes. Hi havia corregudes dins el guaret, dins el rostoll a peu descalç, dins un sac a bots. Eren cèlebres les corregudes de Sant Marçal on hi ha tot això que va indicat. Però en aquestes corregudes hi predominava el riure. No se donaven diners. Més que altra cosa era l’honor allò que movia els corredors.”

LA PROBLEMÀTICA DE LA MASSIFICACIÓ D’ALGUNES FESTES

De les revetlles antigues amb els balls de bot presidits pel batle i el rector, passant per les verbenes dels anys 60 i 70 en què esdevingué el context per la introducció de noves modes en la música i de certa modernització dels usos i costums, a les verbenes que es celebren actualment a tots els pobles de l’illa, hi hagut una evolució força interessant lligada al canvi esdevingut en la societat i en el seu model d’oci. Aquest canvi ha comportat una sèrie de fenòmens com els de la massificació, els problemes d’aparcament, el botellot, la brutor, les incidències i la manca de seguretat, i l’estandardització de la festa. Pobles com Biniali (amb 200 habitants aproximadament) o Pina (de 500 habitants aproximadament) veuen com cada any milers de joves vinguts d’arreu de Mallorca acudeixen en massa a les seves revetlles. Les causes d’aquest fenomen són múltiples i a la vegada esdevenen la dificultat a l’hora de gestionar la festa a aquests pobles amb poques infraestructures i recursos per rebre aquest allau de visitants. La millora en els transports i les vies de circulació propicien la mobilitat de la gent; la connectivitat creixent entre els joves illencs afavorida per les xarxes socials i la recerca de llocs de trobada social; l’augment del temps d’oci respecte a temps més antics; la recerca d’elements vinculats a la puresa, a la ruralia i a l’autenticitat dels pobles de la part forana malgrat que totes les revetlles resulten ser un producte estàndard; i la cultura de consum d’alcohol establerta a la nostra societat podrien ser, en resum, el compendi de les causes que generen aquesta massificació de les festes.

On hi hagi música, alcohol i gent hi haurà festa de jovent sigui on sigui i independentment del sentit tradicional d'aquella festa. Alguns pobles han optat per l'eliminació de certs actes com per exemple era l'Studio 54 a Sa Pobla; altres a regular el nombre d'assistents com al Firó de Sóller, i d'altres pobles intenten gestionar la festa amb més seguretat i recursos. El que sí és cert que la sentència "morir d'èxit" es va sentint al llarg de l'estiu al voltant de festes com Sant Joan de Ciutadella, la revetlla de Biniali, els moros i cristians de Pollença o els cossiers de Montuïri, entre de moltes altres.

"(25 de juliol) [Sant Jaume] Sa Pobla. Festes patronals per St Jaume dia 24, la retvela, dia 25, endemes de l'ofici, a les 12 carreres per bestiar eguï mular pel carrer Doctor Ulla, amb premis, joies. Son carreres tradicionals. Ara, s'hi fa verbena el dia de la festa amb el tradicional escàndol dels capellans i gent de bé, però també hi van estols de balladors i balladores que actuaran en balls de pages. Dia 26, a les 8 matí diana per la banda municipal, com ahir. A les 12, altre vegada corregudes típiques com ahir. Al vespre, ball de pages per tothom a la plaça major. Comencen a les 7 vespre (les 19) amb xeremies i tambor i flaviol. I acaba amb una traca a les 12 del vespre. Enguany 1951, hi ha dia 24 juliol toros a Sa Pobla, per St Jaume. Manacor. També fan festes a St Jaume apòstol. Muro. Festa a St Jaume. Posen una bandera al campanar a un angle de la terrassa del campanar per anunciar la festa i mentre la posen, 8 dies abans de la festa repiquen. La genst surt al carrer. Desde el campanar amollen cotets, en posar bandera."

Com ho celebrem?

Palma

A Ciutat les festes antigues anaven per barris. El primer diumenge de juliol eren les festes de la Sang, al barri de la Concepció, i les festes del Temple. El barri de la Calatrava festejava sant Cristòfol el 10 de juliol. I la Mare de déu del Carme, el 16 de juliol, era patrona dels barris de Santa Catalina i la Rambla i els Oms. S'hi organitzaven balls al carrer, curses i els corresponents oficis religiosos. A Santa Catalina encara ara s'hi celebra la processó marinera amb la imatge de la Mare de Déu del Carme.

Devers Sant Jaume i Santa Ana
es fadrins tenen calor;
se baraien amb s'amor
per no fer mocadorada.

"Per la Mare de Déu del Carme a Ciutat hi havia festa de barri. El barri del Carme comprenia el carrer dels Oms, Carrer de la Misió, Sant Elies i el Carme.

A Ciutat hi havia altres barriades famoses fora de la barriada del Carme, 'Sa Gerreria', 'Es Puig', 'Sa Calatrava', Santa Catalina amb el Jonquet i carrer de Sant Magí.

A Sa Gerreria hi havia els gerrers i teuleres (Carrer del Socors i carrers veïnats); la gent d'emar vivia al carrer de Sant Pere; els curtidors o calatravins Porta de Mar, Berard, Calatrava. Els pescadors habitaven i habiten en la vella Santa Catalina i al carrers dels Oms (barriada del Carme) hi havia les piques de fer bugada i tallers de planxar.

En les festes de barri hi havia xeremies, la repartició d'una pesada de carn i coca als confreres, llocs de venda de cacauets i vellanes, cadafal per la música i venedors de 'fresca' un geat d'ametla de preparació rara.

Les famílies se visitaven per les corresponents festes de barri. Se donaven a tastar o provar el 'menjar blanc' darrerria de caixó en aquestes festes.

Els calatravins feien festa per Sant Cristòfol. Els gerrers per la Trinitat. Els pescadors per Sant Pere."

10 de juliol, Sant Cristòfol

Sant Cristòfol és patró de S'Arenal i Biniali i popularment és advocat dels conductors.

"(10 de juliol) [Sant Cristòfol] Sant Cristòfol. Es el patró de s'Arenal. Fan la festa el diumenge següent. Anaven a la mar a 'rentar-se, a nedar'. A Vilafranca n'hi havia que hi anaven el dilluns de la Beata (1r diumenge d'agost festa de la Beata) i procuraven dur-se'n pomes, encara que a casa seva no'n menjaven mail. Tenien molta fen en l'aigua de la mar per si tenien gorredura, picor, mal de la pell, ronya etc. Se rentaven precisament en sortir el sol. Vilafranca."

En alguns indrets és tradició la celebració de la benedicció d'automòbils i motos, en aquest sentit cal destacar la que organitza la Penya motorista del poble de Sant Joan amb molt d'anys de tradició.

"(10 de juliol) [Sant Cristòfol] Sant Cristòfol, patró dels vehicles motoritzats, automobilistes, està a Santa Fe de Ciutat."

Segons la llegenda Històforos, portador de Crist, vivia a Lícia, a l'actual Turquia, i hauria mort cap l'any 250. Era un home gegantí, cananeu, que en realitat es deia Reprobis i que ajudava a passar gent d'una ribera a l'altra de riu, carregant-los a collimè, fins que un dia, passant un infant, no podia amb el seu pes, i resultà ser Jesús que carregava els pecats del món.

"(10 de juliol) [Sant Cristòfol] 'Si se banyen el dia de Sant Cristòfol surten de la mar plens de bony's. Llucmajor."

L'origen de la seva advocació per part dels conductors l'hem de situar a Torí on la família dels Savoia, apassionats de l'automoció, solien passejar amb els primers automòbils que s'hi fabricaren. La muller d'Umberto I di Savoia, Margarita Teresa di Savoia, tenia pànic a la velocitat i cada vegada que sortien amb l'automòbil agafava una reproducció d'un quadre de Tiziano, de 1523, original que avui es conserva al Palau Ducal de Venècia, al qual s'encomanava.

A Mallorca probablement s'havia celebrat un misteri de sant Cristòfol, del qual s'ha conservat la consuetud i el text. Hi intervenen, a més del sant, el rei Dagne; un sacerdot gentil; el dimoni; un ermità; el germà Taleca, que fa de graciós; la Carn, que actua de dama; el món, de galant; dos ministres; soldats, i un àngel.

"(10 de juliol) [Sant Cristòfol] Sa mare de Sant Cristòfol/ tenia es queixals d'uiastre/ i amb una figa aubecor/ va fer enamorar un sastre. (Llucmajor) 'En Toful Culom aquell qui trobà l'Havana'. Sant Cristòfol me pareix que és el Patró de Biniali i que està sobre el campanar. Vid. 10 juliol, tom II. Voler fer veure Sant Cristòfol nan, allà on era gent. El dia de Sant Cristòfol anaven a la mar a rentar-se a la mar (Llucmajor. Noti's que deien 'rentar-se' no 'banyar-se') Començada la temporada. El dia de Sant Cristòfol la mar en vol un, això és s'anega qualcú. Artà, Inca, Santanyí, S'arenal, Llucmajor. Vid. 28 octubre. La nit de Sant Medard també es perillós anar en barca. el bover arriàs s'anegà, la nit de St. Medard, travessant el Rose en barca. Vid. Mireia, cant. 5e pàgs 103-109 del meu exemplar. Al molí Nou de Llucmajor, camí de Randa, a la torre, encallat, hi havia un Sant Cristòfol de pedra. Mestre Andreu. També diuen que se se banyen a la mar el dia de Sant Cristòfol, en esser

morts, el cos no se podreix. Petra. La vida de Sant Cristòfol ja té molt de folklòric. Diu que passava gent per un riu i diu un fasser per gaiato. I un dia passà un nin que passà més que els altres perquè era el Bon Jesús. Els Christum fexens, en sentit moral i el nom ha donat lloc a la llegenda material.”

A Ciutadella havien fet una paròdia còmica de la festa de Sant Joan. S'organitzava una colcada, en la qual els genets anaven colcats amb ases, vestien de manera extravagant i tiraven volves de cendra en lloc de les avellanes que llançaven per Sant Joan. Era de rigor anar a vora del mar a menjar la típica cassola de cargolins. Les famílies que no se l'anaven a menjar a la platja o a alguna cala, n'havien d'ésser impedides per una causa molt poderosa. Aleshores, ho feien al pati de casa seva. A Menorca també creuen que si, després de l'ofici, diuen vint avemaries a sant Cristòfol i li demanen un do per a un altre dia, els el concedeix. Cal, però, que el dia que desitgen obtenir el favor en diguin vint més.

A Eivissa era costum sortir a menjar a fora. Es feien dos aplecs: l'un, al Puig dels Molins, proper a la capital, i l'altre a la illeta de Valeri, part fora del port i molt propera a la platja. Per anar a aquest segon aplec calia embarcar-se. Hi havia ball pagès, parades de fruites i llepolies i rifaires.

Es diu que el dia de Sant Cristòfol comencen a cantar les granotes que han deixat de ser renocs, fills, aquests, del casament de les granotes que té lloc la nit de Sant Joan. Avui se'n sent una gran cantada perquè també canten les granotes velles per manifestar el goig de sentir cantar la fillada.

16 de juliol, Mare de Déu del Carme

El culte a la Mare de Déu del Carme està directament vinculat a l'orde religiós dels carmelitans o carmelites, que es distingeix pel color marró del seu hàbit. La història explica que aquest orde va sorgir al segle XII a Terra Santa per obra d'alguns croats i altres peregrins que, seguint les ensenyances del profeta Elies i els seus deixebles, van fundar una església al capdamunt d'un mont anomenat Carmel.

“(20 juliol) [Romeria a Maristella] Romeria a Maristella que se fa dia 20 de juliol. Es porles. A Es porles pugen a Maristella on hi ha un Santuari de la Verge. Maristella es la muntanya més alta d'Es porles. Hi ha altar fumat i missa de tres amb sermó. I sota les pondoses alzines que rodegen l'esplanada de l'ermita, se formen els tipics "ranxos" o sigui les famílies s'apleguen per dinar. El capvespre corregudes. Les joies a altes canyes verdes. El cegrés se fa després d'una funció religiosa a l'ermita. Solien a l'ofici tocar un armònim en miniatura que duien no se de quina possessió. Jo l'he tocat. Famosa aquesta festa on ja hi anaven de Ciutat el dissabte i romaniem allà dalt. Hi pujàvem a peu encolcats damunt someres desde Es porles. Hi havia moltes puces. Donaven una cel·la per hom als primers i si en romaniem una partida sense celda, tots geien al mateix llit. Un dels anys que vaig anar-hi hi havia dos jocs de xeremies en to diferent i que tocaven sempre plegades. Esqueixaven les orelles. Feien arròs i no sé que més pels convidats i colaven el cafè amb un calceti. La casa i oratori dels vells carmelites de Santa Catalina era cosa baldrumera. Hi vaig anar a cantar i tocar i encara era estudiant. Sé que hi ha molt d'alzinat.”

El Mont Carmel és al nord de l'actual estat d'Israel, a uns vint quilòmetres de la ciutat de Haifa i just al costat de la petita ciutat que duu el seu nom, Daliyat al-Karmel. Els voltants d'aquesta petita muntanya contenen nombroses coves i són famosos per les troballes arqueològiques del paleolític que s'hi han fet.

El primer rastre de culte religiós en aquesta muntanya correspon al segle IV abans de Crist, quan es feia adoració a Zeus. Més tard s'hi establiren els seguidors de Baal o Baha'i i, ja al segle V després de Crist, es té documentat un primer temple cristià prop de la cova on hom creu que va estar Elies, el profeta de l'Antic Testament.

Al segle XII, Sant Berthold -un ermità que va emular el que havia fet Elies- va fundar-hi un ordre religiós de l'Església catòlica romana, l'Orde del Carmel o carmelita, un dels més importants dins la Cristiandat. El convent en el que vivien els acòlits d'aquest ordre estigué prop de la punta nord-oest de la muntanya, prop de la Cova del Profeta Elies i se'l coneixia amb el nom de Stella Maris.

Aquell primer convent estigué dedicat a retre culte a Maria, la Mare de Déu que amb el temps fou invocada sota el nom de la muntanya: la Mare de Déu del Carme. Així doncs, aquest és un culte marià, i per tant, a Maria, que com és sabut, és una manifestació del culte universal a la Mare Terra.

Els carmelites abandonaren Palestina a causa de la pressió islàmica i s'estengueren per tot Europa a mitjan segle XIII, on aconseguiren que el Papa Innocenci IV els concedís l'aprovació de l'orde dins els mendicants. Fundaren milers de convents dedicats al culte de la Mare de Déu del Carme, essent el de Perpinyà, fundat l'any 1265, el primer dels Països Catalans. La devoció a la Mare de Déu del Carme s'estengué ràpidament i es fundaren moltes confraries del Carme, veritables propagadores de l'escapulari carmelità a casa nostra.

Una llegenda explica que l'any 1845 un miracle va salvar un vaixell anglès que es trobava a la deriva enmig d'un ferotge huracà. Un dels mariners va sortir a resar, va arrancar-se l'escapulari, símbol distintiu de l'ordre carmelita i el va llençar al mar. Immediatament la tempesta es va aturar i l'última onada va retornar l'escapulari al mariner. Sembla que la difusió d'aquesta llegenda va contribuir a evidenciar la vàlua de les propietats de l'escapulari i a consolidar el patronatge de la Mare de Déu del Carme entre els mariners i navegants, que a partir d'aleshores anomenaren Stella Maris.

L'almirall mallorquí Antoni Barceló Pont de la Terra va promocionar la festivitat entre els seus mariners i va popularitzar el culte a la Mare de Déu del Carme. La devoció per aquesta deessa del mar s'estengué entre els mariners i lentament, i també gràcies a la promoció de la marina espanyola, anà substituint a sant Elm, que tradicionalment havia estat el patró de tots els que treballen professionalment en la maniobra de vaixells.

La Mare de Déu del Carme és patrona del Port d'Andratx, i li fan festa a Cala Bona, Cala Figuera, Cala Rajada, Capdellà, Capdepera, Coll d'en Rabassa, Port de Pollença, Port de Sóller, Portocolom, Portocristo, Pòrtol i Ruberts.

“(16 de juliol) [Mare de Déu del Carme] Es la patrona del Port d'Andratx i per la Mare de Déu del Carme fan la festa popular. Enguany, 1951, que la festa cau en dilluns hi hagut coses ja desde el dissabte dia 14. Dia 14, a les 9 del vespre, coets i xeremies. A les 10, balls de pagés pels d'Andraitx, s'Arracó, Port d'Andraitx que en son afectats. Jocs de mans. Dia 15, oficia l'església amb motiu del VII Centenari de l'Escapulari (1251-1951). Regates de barques de vela, jocs infatils, carreres de bicicleta, partits de 'bolos' y 'baloncesto'. A les 7'30 (19'30) repicada de campanes, coets, completes. A les 10 (22) balls per la rondalla 'Aromes de Nostra Terra'. Dia 16. Ofici. Després de l'ofici corregudes de cintes brodades, com se suposa per 'distinguidas señoritas de este Puerto'. A les 4 (16) corregudes pedestres. A les 6'30 (18'30) la tradicional processó per la mar amb les barques enramellades i luminades enflocades, engalanades. A les 10. Balls de pagès per la rondalla 'Balls de Mallorca'. Traca final. Acaba, com totes les festes amb trons i explosions. ¿Quina afinitat hi ha entre les detonacions i l'alegria? Perque els tons positivament molesten i assorden. Patrona de Portol, el poble dels ollers. Li fan festa l'Estació Naval de Sóller carreres marítimes, processó amb barques, pel port, cucanyes i ball d'aferrat per oficial, suboficial i xusma, patumo mariners, seguint les consignes de nova Espanya. Son Alegre i Son Armadans. Capdellà festes patronals.”

La majoria d'aquestes festes celebren un ritus mariner amb l'objectiu de demanar-li protecció davant dels perills del mar (tempestes, naufragis...) consistent bàsicament en acompanyar la Mare de Déu amb un estol de barques des del port fins un punt geogràfic relativament proper de la costa per després tornar a l'origen. Són vistoses processons que acostumen a començar a terra ferma, amb el passeig de la imatge a espatlles pels volts del recinte del port, i que després es converteixen en marítimes, amb la imatge de la Mare de Déu del Carme col·locada en una barca o un vaixell engalanat que va acompanyada per una comitiva formada per tot tipus de barques: llanxes, iots, catamarans, i altres petites embarcacions.

“(16 de juliol) [Pòrtol] Patrona de Pòrtol [se refereix a Nostra Senyora del Carme], poble on cerquen molts de caragols (cercant-ne arribaven fins a la Marina de Llucmajor) i on fa moltes olles de terra. ‘Cada oller alaba ses seves olles’. ‘Cada olleta té sa seva cobertoreta’ ‘Es tests assemblen a ses olles’. Joc d’infants: ‘Serra/ mamera/ una olla de terra/ una olla d’aram/ Patapum, patapam’. Sant Joan, Santanyi i per tot. ‘De pressa que s’olla vessa’. ‘S’olla bullosa’ = bull. Sant Joan. Dins les olles esculades, hi sembraven alfabegueres o qualche pebrer de cirereta, a les cases per falta de cossiols. Sant Joan. Hi havia ‘olles còleres’. Menjar tots de sa mateixa olla. (Estan tots bons) ‘Olla petita prest vessa’ (Se diu irònicament d’un baix de talla llengarut). Això ho pos per la relació que amb Pòrtol, poble de les olles. Xeremies, palo ensabonat amb un gall o conill, ball de pagés a Pòrtol, per la festa del Carme.”

20 de juliol, Santa Margalida

Santa Margalida és patrona de Felanitx, Sa Pobla, Santa Margalida i Santa Maria del Camí. La cultura popular ens diu que santa Margalida era petita, molt viva i eixerida. Per aquest fet les dones de baixa estatura s’hi encomanen per tal que els doni la gràcia que sol caracteritzar les persones i les coses petites; també és l’advocada de les dones i es reclamada per fer tornar en perfum aromàtic la flaire pròpia.

“(20 de juliol) [Santa Margalida] Les flors que duen el nom de Santa Margalida serveixen a les enamorades per aclarir si o no són estimades d’aquell a qui estimen. Esfullen la flor i a cada fulla alternant, diuen ‘m’estima, no m’estima, o sí, no’ i lo que val es allò que ha tocar dir en arrencar la fulla darrera. Això ho fa la Margarida de Faust en l’escena del Jardí i també a Mallorca, segons allò de Maria Antònia Salvà, cada margalida és ‘la confidenta d’un amoret,/ qui dins ses fulles guarda un secret’. ‘Ai flor, si’t cullen un tendres dits!/ No’t valdran riures, ni camps florits,/ ni el sol quit guaita de l’alta cima/’ i ‘ja m’estima, ja no m’estima’, ‘cauran les fulles i mesquina flor,/ cauran les fulles com cau el plor’. Les margalides. Poesies, primera edició, 1910, 145.”

En la biografia i llegenda de santa Margarida es mesclen el rastre de les heroïnes medievals europees matadores de dracs i la història d’una noia que visqué al segle III a Antíòquia i que es feu famosa per un episodi fantàstic durant el qual aconsegueix sortir de la panxa d’una bèstia ferotge, una cuca-fera, que l’havia devorada.

El mot Margarida o Margalida prové del llatí “margaritae”, que significa “perla”. La paraula també designa a la flor de diverses plantes que disposa els seus pètals al voltant d’una esfera central i també a diversos animals invertebrats. En la nostra cultura, tant les flors com les perles són símbols de la bellesa natural, i s’associen a la lluna i al mar i a antigues divinitats femenines.

Existeixen poques dades de l’existència real de Margarida, tot i que si hem de donar per certes les referències que apareixen en els llibres que recullen les vides i el martiri dels sants, Margarida hauria estat una dona que hauria viscut a Antíòquia (avui Antakya, una ciutat de Turquia, a la frontera amb Síria) entre els segles III i IV dC. Sembla que el seu nom original fou Marina i fou molt popular a les esglésies orientals. Tot i que originària d’Orient, el seu nom es popularitzà molt durant l’Edat Mitja a Europa i molta gent el posà a les seves filles. Aquest èxit fou especialment rellevant a Mallorca, on encara avui moltes joves s’anomenen Margalida.

La llegenda de santa Margarida es basa en una narració d’origen grec, escrita per Teòtimus i difosa per Jaume de Voràgine a la seva obra Llegendà Àuria. La llegenda explica que Margalida era una dona d’excel·lent bellesa, filla d’un sacerdot no cristià d’Antíòquia. Quan Margarida era molt joveneta, va quedar orfe de mare i va ser confinada a una nodrissa cristiana, que la va convèncer per convertir-se al cristianisme.

La llegenda de santa Margarida es basa en una narració d'origen grec, escrita per Teòtimus i difosa per Jaume de Voràgine a la seva obra *Llegenda Àuria*. La llegenda explica que Margarida era una dona d'excepcional bellesa, filla d'un sacerdot no cristià d'Antiòquia. Quan Margarida era molt joveneta, va quedar orfe de mare i va ser confinada a una nodrissa cristiana, que la va convèncer per convertir-se al cristianisme.

La llegenda explica que un dia, a l'edat de 15 anys, pasturant les seves ovelles, el governador de la zona la va veure, i en trobar-la tan guapa, se'n va enamorar i va procurar tenir-la com a esposa. El governador féu que li portessin la jove davant seu però ella va declarar-se cristiana i es va negar a acceptar les seves proposicions de casar-se amb ell, perquè entre altres coses, això implicaria renunciar a les seves creences. Davant la negativa de Margarida d'accedir a les seves pretensions, el pretor començà a infligir-li tot tipus de càstigs. El primer fou tancar-la dins una presó. Allà dins es situa un dels moments de la vida de la santa que més es recordarien després: dins la presó fou assaltada pel Diable, primer sota la forma d'una terrible bèstia ferotge, un drac o cuca-fera de diversos caps, i després sota l'aparença d'un home negre i barbut. L'episodi del drac té diverses versions. Segons una primera versió dels fets, el drac amenaça amb devorar-la i la santa, amb l'ajuda de la creu, aconsegueix dominar i amansar la bèstia.

La segona versió de la història és més espectacular i rica en simbolismes. La bèstia no només amenaça Margarida sinó que, a més a més, aconsegueix devorar la santa. Ara bé, un cop dins la panxa del drac, Margarida aconsegueix donar mort a la bèstia perforant-li el ventre de dalt a baix amb l'ajuda d'una creu. D'aquesta manera pogué la santa vèncer el drac i sortir de la comesa sense haver patit cap dolor.

Aquest episodi del drac fa pensar que aquesta santa podria tenir alguna relació amb ritus iniciàtics arcaics en què l'iniciat ha de superar unes proves. També permet interpretacions més psicològiques, que fan pensar que tota aquesta història és una visualització del captiveri femení, en què el drac és la representació del mal, en aquest cas, de l'home que vol posseir-la sense el seu consentiment. Per altra banda, el venciment d'un drac per part de la santa, de fortes conviccions cristianes, també serveix per a representar la idolatria o l'heretgia vençuda per la religió cristiana.

La llegenda, però, continua. Vençut el drac, el Diable se li apareix de nou sota la forma d'un home negre barbut que també la tempta i amenaça. Quan Margarida descobreix que és el dimoni de nou, fa el senyal de la creu per fer-lo fugir i li agafa la barba tot reduint-lo i podent-lo fer desaparèixer.

Després de passar el tràngol de la presó, Margarida és torturada i sofreix diversos suplicis: és despullada i col·locada sobre el foc de teies enceses i després és llançada dins una tina d'aigua congelada perquè li augmenti el dolor. Margarida aconsegueix sortir viva de totes aquestes proves i això fa que es converteixin al cristianisme 5 mil homes. Finalment, davant el temor que els miracles de la santa no converteixin més gent, la santa és conduïda fora de la ciutat on és decapitada, el 20 de juliol, dia en què es converteix en màrtir cristiana.

Margarida és una santa del panteó cristià que tradicionalment s'ha representat com una dona jove i molt bonica, humil i senzilla, que duu a la ma dreta una creu cristiana i a l'esquerra una palma. Ara bé, l'element més destacat de la seva iconografia és que als seus peus hi apareix una fera demoníaca. En algunes imatges, sembla com si la bèstia fos aixafada per la santa, però en d'altres, sembla com si la santa i l'animal, fossin una sola persona. La interpretació de la santa vençant un drac s'aguditza en certes representacions, en què la creu és l'arma amb què la santa domina al diable i les forces infernals. Ara bé, en d'altres, sembla com si la santa anés damunt el drac, conduint-lo.

Les poques proves documentals de la seva existència històrica, les confusions amb altres santes i l'arreladíssima popularitat de la llegenda a Europa fan suposar que en la figura de la santa hi

convergeixin dues tradicions i que la santa pugui ser una substitució d'una heroïna anterior. Els herois i matadors de dracs i tota classe de bèsties infernals i perilloses eren molt habituals a l'Europa precristiana. Santa Margarida seria doncs, segons aquesta teoria, l'evolució d'una ancestral heroïna matadora de dracs.

21 de juliol, Santa Pràxedes

El 21 de juliol és la festivitat de Santa Pràxedes, patrona del municipi de Petra i per tant festa grossa al poble on com sabem "el dimoni s'hi va retre". Precisament, un dels protagonistes de les festes és el dimoni qui es dedica a encalçar i a repartir garrotades als qui gosen posar-s'hi per davant.

“(21 de juliol) [Santa Pràxedes] Per Santa Pràxedes a Petra duïen coves de pomes i al convent per la Mare de Déu dels Angels. Per la Mare dels Angels a Petra, campanines (de test) ciurells i pomes. Això era lo típic. També hi havia vellanes i torrons. A les nines les compraven campanines i als nins ciurells. De ciurells n'hi havia per poder fer el rossinyol (en forma de gerreta on hi posaven aigua i feien un so paregut al dels rossinyols) i n'hi havia en forma de galera, un cavalle, un bou amb banyes o es ‘pito’ totsol. En bon matí, amb les xeremies i dimonis, quatre obrers nombrats cada any diferents per l'Ajuntament, anaven a cercar, per les botigues, les joies per corregudes del capvespre (1). Aquests obrers ‘duïen una canya verda escapçada’ una especie de vara. Amb ells hi anaven devers quaranta atlots amb canyes verdes senceres i anaven penjant les joies, pollastres, ensaimades, ferradures, graneretes d'emblanquinar cabrestells, retalls de roba per un davantal, ventades, espardenyes, rets de corda, a les canyes senceres dels atlots. Els regidors (no tots) posaven un gall. Aquests quatre obrers al vespre del dissabte i diumenge encantaven ses mateixes ‘Ala, digau qui en vol! Dos reals de sa qui ve!’. ‘Una pesseta’. I responien una pesseta a la una ¿qui en vol mes? Una pesseta a les dues. Una pesseta a les tres. (Si ningú ofereix res deïa). ‘Bon prou faça de qui és’. I era de qui havia oferia lo darrer. (1) A devers les 8, recolleixen joies pel cos. A l'ofici sermó més o menys història. A les 12 refresc popular (any 1951) a l'Ajuntament per tothom. Corregudes al cos a les 4. Al vespre, rodelles, ball de pages.”

La primera sortida del dimoni es du a terme el matí del dia 20 de juliol, dissabte de Santa Pràxedes, en què es du a terme la recollida de joies per part del dimoni acompanyat per la colla de xeremiers. Les joies recollides seran el que constituïran els premis de les corregudes. L'horabaixa del mateix dia torna a sortir des de l'ajuntament, aquesta vegada acompanyat de la banda de música, i recorre, barrota en mà, els carrers del poble encalçant a grans i petits. La darrera sortida del dimoni la fa el dia mateix de la patrona, el matí, abans de l'ofici religiós.

Malgrat que Pràxedes, o la variant popular, Pixeris, no sigui un nom molt comú avui dia, sí que es tracta d'una advocació que antigament fou molt popular. De fet, és el primer patronatge acreditat històricament del Regne de Mallorca i el seu culte i devoció foren extraordinaris al llarg de la baixa Edat Mitjana. Les seves restes reposen a la capella de santa Anna del palau de l'Almudaina. L'explicació de la presència de les relíquies de la santa a Mallorca es pot llegir als Flos Sanctorum, una col·lecció de texts medievals on es descriu la vida dels sants. L'any 1341, en plena Guerra dels Cents Anys, el rei Eduard I d'Escòcia (1282-1364) i el de França, Felip VI (1293-1350), es varen retre a un torneig. El rei francès, conscient de què per la seva avançada edat no podria enfrontar-se en el duel, va sol·licitar l'ajuda del seu nebot i rei de Mallorca, Jaume III. El rei mallorquí derrotà a l'escocès i com a recompensa demanà a son oncle les relíquies de santa Pràxedes. A la seva arribada a Ciutat de Mallorca, el gremi de paraires de la ciutat fou distingit amb l'honor de formar part de la comitiva que traslladava el reliquiari de la santa des de Porto Pi fins al Palau de l'Almudaina. Segons les fonts, els paraires havien posat tan esment en ornamentar els carrers per on passava la comitiva que els hi fou atorgat en exclusiva el patronatge de santa Pràxedes.

“(21 de juliol) [Santa Pràxedes] Santa Pràxedes [Petra, 21 juliol] ‘La devoción a Sta Pràxedes en esta vila (Petra) data de tiempos antiquisimos. Creemos fundamente que al menos se remonta al siglo XIV, supuesto que, en 1342, trajo las reliquias de la Santa, desde Francia a Mallorca, el Rey D. Jaime III y depositadas en valiosa urna, enviada en 1350 por Pedro IV de Aragón, en la capilla del Palacio de la Almudaina, donde se veneran. Como también suponemos que algun parroco que sentiria entusiasmo por extender el culto de la Virgen Romana jurada entoncens Patrona de la Ciudad, la introdujo en esta parroquia. En todos los libros y documentos de nuestros archivos se habla de Sta Praxedes. En 1566, el Obispo D. Diego de Arnedo ya visita su capilla y cofradia, celebrandose su fiesta como de precepto. En 23 de abril 1586, el jurado entregó diez libras a Pedro Maymó, obrero de la Capilla, para contribuir al cost de la bordadura de una casulla dedicada a Sta Praxedes, y en 12 mayo del mismo año, otras diez para la capilla. En 19 mayo 1602, los jurados resolvieron ceder una pension de trigo que hacía a la villa Juan Selleras, para costear un pendon a la cofradía de la Santa. Y, en 25 de abril 1605, obligan a Bernardo Blanquer, propietario del predio "es cabanells" a pagar todos los años una cantidad para la fiesta de Sta Pràxedes. Segun se lee en el Libro de Visitas episcopales, tuvo hasta el año 1792, una capilla propia, desapareciendo seguramente al ser colocada su imagen en el retablo del altar mayor, como Patrona de la Villa. A cerca de su patronato se tuvo la creencia de que nuestros ascendientes, en uno de los contagios que experimentaron, hicieron voto de elegir por Patron al Santo o Santa que venerase la Iglesia, el dia aquel en que cesara la cruel calamidad y que recayendo este el 21 julio, eligieron a Sta Praxedes, venerada en dicho dia. Somos testigos auriculares de dicha creencia, refrendada desde el púlpito por el panegirista de la Sta. en su solemne festividad civico-religiosa. Nada más incierto. Removiendo papeles y vetustos legajos, en nuestros archivos, encontramos en el municipal, una determinación de Consejo, correspondiente al 6 setiembre 1643, que desmiente totalmente la creencia de que hemos hecho mención. Para eterna memoria la transcribimos integra a continuación; en la que se expresa claramente que el Pappa Urbano VIII, había decretado la suspensión de algunas fiesta de precepto, concediendo facultad a cada pueblo para elegir su respectivo Patrón. En Petra, se celebraban entonces las fiestas de Sta Praxedes y de S. Sebastian (como hoy perduran) y perplejo el jurado cual de estos dos santos había de elegir, echó suertes sobre los mismos, recayendo el Patronato en Sta Pràxedes.’ (21 de juliol) [Santa Pràxedes] [Continuació de l'anterior línia] "Die VI mensis septembris anno a nat. Añi MDCXXXIII (1643) Lo die y any de sus dir convocats i ajuntats en la Sala de la pnt. Univer de Petra, citats y ab so de campana cridats, los honors Joan Homar, Francesch Mestre, Ant^o Oliver, jurats any de dia pnt Univert y los honors Raphael Simó, Tomàs Canet, Pere Soler y Ant^o Oliver concellers lo pnt any de dita Univert an als quals fonch proposat per lo honor Joan Homar jurat prop dit ab estas o semblats paraules: "molt honors senyors jurats i savi concell, axí havem fet ajuntat a V.M per a proposar-los com conforme orde la Santedad se han llevades algunes festes i cada vila té poder de elegir una festa y axí com nosaltres fejam festa de Sta Praxedis y han llevada que no es colenda y ni St. Sebastià y axi V.M determinaran quina festa de los dos prendrem fer Patró d'esta vila y axi determinaran del fahedor, sobre la qual proposició, discorreguts los vots, de un en altre, com es acostumat, fonc conclús i determinat per tot lo Concell n'emine discreparte que dita Sta. Praxedis i St. Sebastià los dos nom sian insiculats y el qui exità per sort, tinguem aquell per patró o sia colenda en esta vila y axi foren insiculats y fonc axit ho nom de Sta Praxedis y aquella es estat determinat sia colenda en esta vila". Festes, Pere Carrió Sastre y Pere Vicens”

Des de llavors el seu culte era festejat anualment amb processions solemnes, fins que a la segona meitat del segle XVII va començar a decaure.

25 de juliol, Sant Jaume

“(25 de juliol) [Sant Jaume] Per aquest temps, hi sol haver ‘es ruixat de Sant Jaume’ Lluçmajor. Es bona senya si llampega per St Jaume. Lluçmajor. Enguany 1951, ha plogut un poc i hi haguda variació de temps dia 24 juliol.”

Sant Jaume és patró d'Alcúdia, Algaida, Calvià, Binissalem, Manacor, i Sa Pobla. Segons J. Amades també era festa a Campanet i narra que un dels actes més importants era la brega de cans. Tan era la popularitat d'aquesta activitat que durant un cert temps l'església va estar en males condicions i la veu popular deia que els campaneters preferien esmerçar els diners a mantenir cans a no a adobar l'església. Les bregues de cans havien revestit una gran importància. Les de l'any 1919 van congregar més de 4000 espectadors i van acudir a Campanet més de cent carros. Les apostes van passar de 10000 pessetes. Es conta que es barallaven dos cans, un de la localitat i un altre de Sa Pobla, contra un tercer d'Inca. Aquest va perdre. Els ca de Sa Pobla, quan va tornar al seu poble, fou rebut amb música i conduït dalt un cadafal, on li varen fer una serenata. Per preparar els cans per a la brega, hom els sotmet a un tractament especial, que dura un mes. Durant tres vegades al dia, el propietari els dóna sopa amb brou de gallina i galetes d'Inca, per tal d'esmol·lar-los les dents i despertar-los la fúria. A cada àpat, els donen mig quilo de carn i mitja dotzena d'ous, batuts amb vi ranci. És creença general que els amos dels cans es venen amb facilitat i sotmeten el seu ca a un tractament que el debilita i li faci perdre forces, si així convé pel negoci de les apostes fetes. Per reduir la potència d'un ca, l'emborratxen amb rom cremat i el fan estar un període de temps, que no baixa de 24 hores dins d'un bany.

Segons la llegenda, Jaume hauria arribat a predicar a la Hispània romana (actualment es creu que els primers cristians no van arribar a la península Ibèrica fins al segle III). A partir d'aquesta tradició fictícia es van crear moltes llegendes, moltes d'elles amb l'objectiu de fer que una església o diòcesi pogués retrotraure la seva història fins als temps apostòlics, obtenint així un prestigi i uns beneficis majors. Així, es deia que havia predicat a Barcelona, on hauria fundat una primera comunitat establerta a l'actual Església dels Sants Just i Pastor, que seria la més antiga església de la ciutat i situada al mateix lloc on havia predicat l'apòstol. Una altra llegenda diu que Jaume va arribar a Hispània directament a Galícia, desembarcant a Iria Flavia.

El 2 de gener de l'any 40, Jaume era a l'actual Saragossa i va tenir l'aparició de la Verge Maria damunt un pilar a la vora de l'Ebre que li demanà que tornés a Palestina; aquesta tradició va donar origen a la Basílica del Pilar, on es conserva el pilar de marbre de la suposada aparició, i al culte a la Mare de Déu del Pilar. Jaume embarcà cap a Terra Santa per trobar Maria, però tot just arribar fou detingut. Fou degollat per ordre d'Herodes Agripa I, rei de Judea, a Jerusalem vers l'any 44, resultant un dels primers màrtirs del cristianisme.

A partir d'aquí, els fets són purament llegendaris, com la predicació a Espanya. Els deixebles de Jaume haurien portat el cos del sant fins a Hispània, anant, però, pel camí més llarg: amb vaixell fins a Galícia, desembarcant a Iria Flavia (Padrón) i enterrant-lo a l'interior, a l'actual Santiago de Compostella. Segons la llegenda, el cos havia estat transportat per àngels fins a una barca de pedra que, miraculosament i sense pilot, va travessar la Mediterrània, Gibraltar i vorejant la costa portuguesa, va arribar a Iria, a la costa gallega. Les relíquies es tancaren en la barca de pedra i foren enterrades pels deixebles, Teodor i Atanasi, que havia deixat Jaume en marxa, i que les van portar a Santiago.

Perduda la seva memòria, el 813 fou descoberta una tomba en un antic cementiri sueu, visigot i musulmà amb un cadàver amb el cap sota el braç que es considerà que era el cos de l'apòstol. La llegenda narra que el lloc era assenyalat per un grup d'estrelles que, sobre la tomba, lluien indicant-ne el lloc. Els pastors ho van observar i ho van comunicar a les autoritats eclesiàstiques i civils, el bisbe Teodomir d'Iria i Alfons II d'Astúries, que van excavar-hi i van trobar les restes; aquesta llegenda explica el topònim Compostela a partir de "Campus Stellae", "camp d'estrelles" per indicar el camp on les estrelles van lluir.

No hi ha cap referència històrica a una possible tomba del sant abans del segle IX, que es troba, i l'atribució sembla més aviat una operació de propaganda per incitar al pelegrinatge, obtenint així grans ingressos econòmics per part dels pelegrins. A les fonts de fora d'Espanya, no es troba menció a l'evangelització d'Hispania fins al segle IX, en un martirologi de Notker de Sankt Gallen o el poema De XII Apostoli de Walafrid Strabo.

La tradició no ha estat admesa de manera universal i els erudits i estudiosos contemporanis la consideren falsa. Altres llocs, com Sant Sadurní de Tolosa, també deien posseir relíquies del sant. L'autenticitat de les relíquies fou confirmada en una butlla papal de Lleó XIII d'l de novembre de 1884, però el procediment seguit i els mitjans científics del moment no són una prova irrefutable de l'autenticitat, sinó més aviat el reconeixement a un culte tradicional i immemorial.

Segons la llegenda sant Jaume es pentinava amb una petxina acanalada i estriada que portava cosida al capells i que era l'únic objecte que constituïa tot el seu bagatge i capital. Aquestes petxines són conegudes com a pintes de sant Jaume i s'han convertit en una de les icones dels peregrins del camí de sant Jaume.

“(25 de juliol) [Sant Jaume] Binissalem. Les festes patronals són a honor de Sant Jaume apòstol, patró de Binisalem i de Sta Ana. Hi ha xerremies i tamborinos, globos i coets, revetla, balls mallorquins, rodells, corregudes, música, festival folklòric a càrrec del ‘Tall de Vermadors’ [Agrupació de ball de Binisalem].”

“(25 de juliol) [Sant Jaume] Calvià. Festes patronals per St. Jaume. Corregudes. Sa Vileta. Festes patronals a St. Jaume i Santa Ana. Un nin i una nina acompanyats de infants, vestits a l'antiga, son el clavari i la claveressa i van a la parròquia [amb acompanyament de xeremies i tamborinos, supos] No sé si és a l'ofici o a una altra hora del dia de St. Jaume. El dia de Sta. Ana també hi ha festa religiosa i cívica.”

25 de juliol, Santa Anna

Santa Anna és patrona de Moscardi, al municipi de Selva, i és advocada dels fadrins i fadrines, per aquest motiu a Moscardi celebren un acte singular que és la festa del fadrí, una festa recuperada l'any 1982. Cada any s'elegeix un Fadrí qui acompanya del Fadrí Major de l'any anterior recorr els carrers de Moscardi i convida a les fadrines a participar de la processó amb els mots del glosador Bernat Ripoll: “Bon dia, bella eixerida, / a Santa Anna jo et convit, / perquè som bon amic, / i tu, que ets tan garrida”. Els carrers per on passa la comitiva són engalanats amb murtra, canyes verdes, cintes i la bandera del poble.

“(26 de juliol) [Santa Aneta] Alcudia, Festa al Sant Crist, 1953. La festa al Sant Crist d'Alcúdia se fa cada tres anys, el dia de Santa Ana, me diu un home d'Alcúdia mateix. (Es exacte?) Enguany, Santa Ana era en diumenge i no sé si això fou la causa que la festa del Sant Crist se celebrar dia 26 juliol. Després de l'ofici, a migdia, fan processó pels carrers i després sermó. Enguany no hi hague sermó i per ventura mai n'hi hagut. [Això del sermó, no se si és exacte perquè l'home aquest d'Alcúdia no crec que hi anàs. El vaig trobar dins S'Albufera] Els carrers enguany estaven plens de pins i altres gales (1). Tot això que ve se refereix a les fetes que enguany 1953 feren a Alcudia. (1) La festa al Sant Crist d'Alcúdia és votiva i trienal. Dia 25 completes. Dia 26, després de l'ofici, la processó tradicional de penitència, molt concorreguda que dona la volta al poble (a la Ciutat, és ciutat Alcúdia). Més d'un centenar de penitents, uns braços en creu i a peu descalç altres, en agraïment als favors rebuts durant el trieni. Després de la processó Tedeum i adoració del Sant Crist, sense sermó. El capvespre desfilen davant el Sant Crist fins altes hores de la nit. Els carrers estaven plens de pins i gales i flocadures.”

Al santuari de la Mare de Déu de Cura al puig de Randa, es venera una imatge de santa Anna advocada per a fer trobar casador. Era costum que les fadrines la visitassin per demanar-li marit i li clavassin agulles. Segons la creença el jove que decantava l'agulla es casava amb la fadrina que l'havia clavada.

“(26 de juliol) [Santa Aneta] A Gràcia (Llucmajor) hi ha la capella de davall chor dedicada a Sta Ana. Les atletes que eran casadores i no tenen encara enamorat, afiquen agulles a l'estàtua de Sta Ana perque pensi a enviar-les-ne un. Diuen que el jove que decanta l'agulla que ha aficada una atleta se casa amb ella. A Alcúdia, hi ha, un oratori església dedicada a Santa Ana.”

26 de juliol, la Beata

La beata Catalina Tomàs era filla de Valldemossa, va sentir vocació religiosa i el seu pare amb un ruc la va conduir fins a Ciutat. En arribar, va reposar en una pedra immediata al convent de les Magdalenes, mentre el seu pare entrava al convent, per veure si la comunitat admetria la donzella per germana. La pedra que serví de seient a la pageseta s'ha conservat fins ara, i el poble la feia objecte de certa veneració. La monja novícia aviat va sobresortir per les seves virtuts i gràcies; ja en vida manifestà estar en olor de santedat, fins al punt de ser beatificada. En la iconografia popular mallorquina abunda la representació de la beata Catalina muntada en un ase menat pel seu pare, vestit amb indumentària típica; vol figurar el viatge de Valldemossa a Ciutat, i no podia mancar en cap pessebre mallorquí popular.

“(28 de juliol) [La Beata] Santa Catalina Tomás. Es dia 28. Si passen el didalet de la Beata per la boca d'un infant a punt de treure les dents, llavors les dents li surten sense que l'infant passi pena.”

“(28 de juliol) [La Beata] La Beata. A Llucmajor, després de la Beata i tot el mes d'agost (nota de dia 28 d'agost) en començar a fer fosca, nins i nines en taringa, amb fanalets a la veneciana, fan processons pels carrers cantant ‘Sor Tomasseta on sou?’ Dura això tot el temps de pelar ametles. Dia 7 set 1951, encara en sentiren.”

Els carrers del nucli antic de la vila natal de la Beata són plens de petites rajoles de ceràmica guarnides que, situades a les entrades de les cases, demanen la seva protecció. Els dibuixos retraten diversos episodis de la infantesa de La Beata, com la seva trobada amb dos àngels o el passeig que fa amb un ermità amb una gerra a la mà. Aquestes estampes de ceràmica estan fixades a la paret i moltes tenen a sobre un llum que, de nit, les il·lumina perquè siguin visibles. Es tracta de rajoles devocionals, que duen la inscripció: "Santa Catalina Thomàs pregau per nosaltres".

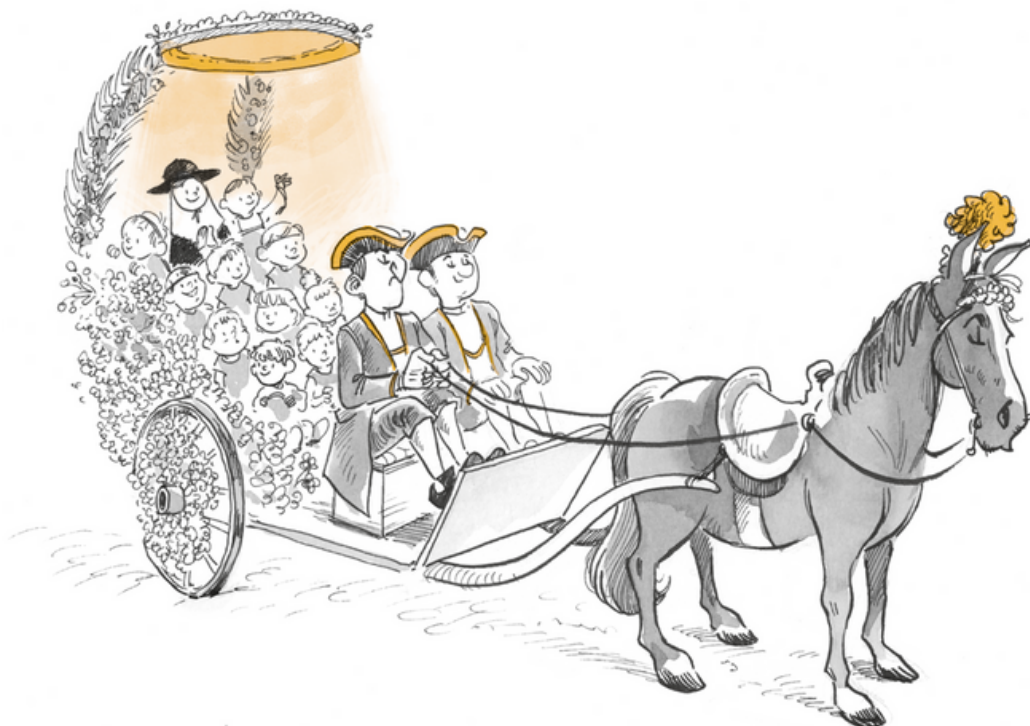
Les rajolotes es començaren a posar a partir de 1962 en motiu d'una exposició d'aquestes peces que tingué lloc aquell any durant les festes. La presència d'estampes protectores a les portalades de les cases és comuna a diverses religions. Els hinduistes, per exemple, les tenen de paper i les posen només en motiu de determinades festivitats, com el Naga Pachami. Els jueus, en canvi, també tenen fixe un altre tipus d'icona protectora, anomenada Mezuzah.

El carro de la Beata, o carro triomfal, és l'element principal de la cavalcada tradicional que se celebra cada 28 de juliol a Valldemossa. Té els seus orígens l'any 1903, quan el senyor de sa Coma aconsellat pel seu capellà d'estiu a Valldemossa, Mn. Pere Mas, va muntar un "carro triomfal" on es representava la figura de la Beata nina, vestida de pagesa, a la glòria, envoltada d'angelets, també nins. Per aquesta causa, en un principi gairebé totes les beatetes estaven relacionades amb la família Sureda de sa Coma, que organitzà el carro fins a l'any 1977, quan va passar a encarregar-se'n l'Ajuntament, que de totes maneres hi venia col·laborant des dels primers anys 60.

“El carro triunfal sortirà enguany (1953) de la possessió ‘Sa Coma’ (Valldemossa) d'on va sortir ara fa cinquanta anys. El primer organitzador del carro de Valldemossa fou el Marquès de Sureda i Comte de Peralada, propietari de Sa Coma, i la seva filla Dona Catalina Sureda de Dezcallar va representar per primer pic la ‘Beateta’. D'això ara fa 50 anys. Així que el primer carro triunfal de Valldemossa fou l'any 1903.”

Els primers anys, el carro sortia de sa Coma i hi tornava, i no tenia més acompanyament que els valldemossins que hi anaven darrere cantant Sor Tomasseta. Més tard, acompanyaren el carro un grup de joves amb llanternes, però per mor de les bregues que organitzaven els ho varen privar. Més o menys tornà a passar el mateix quan els joves dels anys 70 o 80 anaven darrere el carro i feien corregudes enrere i envant, de manera que alteraven la feina de la banda de música; aquest costum també arribà a desaparèixer, si bé en els darrers anys s'ha intentat recuperar. A poc a poc a la desfilada començaren a afegir-se carretons amb nins vestits a l'ample, i una corrua de someres amb pagesetes i pagesets que qualcaven. Des de 1961, el carro està acompanyat al darrere per la banda de música de Montuïri. La primitiva galera de sa Coma no va ser prou gran per caber-hi els nombrosos angelets, fruit de l'augment demogràfic del poble en els darrers anys, i se'n va haver d'adquirir una de més grossa, de manera que actualment hi caben tretze angelets i la beateta. A partir de 1977, la beateta va ser una nina nascuda a Valldemossa i que aquell any complia els sis, triada per sorteig, celebrat el dia del Corpus.

“(28 de juliol) [La Beata] Santa Catalina Tomás, patrona de Vilafranca. Fan la festa el diumenge següent a la festa del calendari, casi sempre dins el mes d'agost. Xeremies i tamborins, coets, rodells, corregudes, etc. Cada any, el diumenge qui ve després de dia 28 de juliol, surt a Ciutat al vespre, ‘es carro de la Beata’. És una carroça que roda pels carrers i places de Ciutat. Dins aquesta carroça hi va una nina que representa la Beata, vestida de pageseta, amb capell i un paner al braç. Va rodejada d'una cort d'honor, d'altres nines vestides d'àngel. La gent hi corre darrera. Allà se canta el clàssic (i tan clàssic La qüestió és poder dir ‘clàssic’) ‘Sor Tomaseta, bum, bum’ fins a altes hores de la nit. [Qui canta? Les mateixes nines?] quan ja estan mort de son aquelles ‘angiole’. Al final ja s'atropellen molt (l'itinerari és llarg) i el carriler al final de cada cançó ‘erri, erri’ cridaba als cavalls. [Naturalment aquest carro de la Beata, inspirat o promogut per l'Església defensora dels pobres, sempre va decorar amb una Beta i una cort d'honor que procedeixen de cases riques. El clericalisme sempre ha procedit així: ‘mirar pels pobles’. L'esglesia, predicadora

de la humilitat [només admet les alabances] i de la pobresa [els seus bens son sagrats i com més n'hi donen més plaents són a Deu els donants] afavoreix els rics i gira l'esquena als pobres. ¿Qui dubtarà de la prudència de nostra santa mare?] Festa popular a la parròquia de Sta Catalina Tomás de Ciutat. Ball de pagés, corregudes de pollastres, conills i altres pics i de cintes al carrer de Blanquerna. Valldemosa. El dia de la festa a les 8 vespre surt el clàssic típic carro triunfal. Una nina representa la Beata vestida de pagesa? acompanyada de típiques pagaeses i altres carroces. A Valldemosa, després de les completes de dia 27, surt una típica processó de la parròquia amb una reliquia de la Santa acompanyada de la Beateta i cort d'angelets i segueix l'itinerari de costum. A Valldemosa també fan festa, a Sta Magdalena de Ciutat, paga la festa l'ajuntament al Pont d'Inca fan les festes patronals.”

30 de juliol, Sant Abdò i Sant Senén

Sant Abdò i sant Senén són els patrons de la ciutat d'Inca, el 30 de juliol es commemora el martiri, a Roma en el segle III, d'aquests dos sants d'origen oriental.

“(30 de juliol) [Sant Abdón i Senen] A Inca, diuen ‘sa festa de Sant NO i Sant Ne’, però, per ventura, ‘Sant No i Sant Ne’ ho diuen més fora d'Inca. Una que anomena Inca. ‘Si vas a Inca, dijous/ demanaràs qui governa/- que no saps que, a vila eterna,/ ses vaques suquen es bous’ (Inca). Inca, ciutat famosa per les galletes d'Inca, congrets de les monges de Sant Geroni, pès mercat d'es Dijous (entre ells, el celebèrrim ‘Dijous bò’) el més important de Mallorca, per sa cortera, pès ‘Set Lladres’ (1) (els set molins de vent de damunt un serral de darrera St Geroni; els diuen, també ‘Es molins’) per les fàbriques de calçat, p'es cellers grandiosos plens de botes congrenyades, cellers que pareixen com esglésies. [Inca] i on hi van a menjar paella i ‘tostones’. Vid en la pàg. després 31 abril ‘ets set lladres’.”

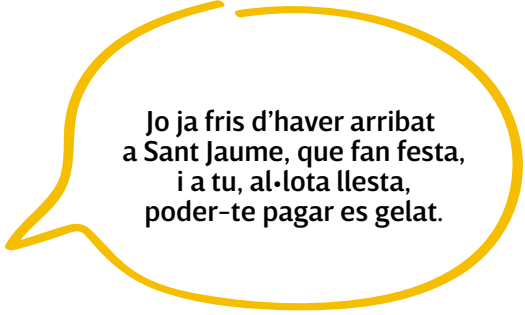
Eren els sants protectors de la pagesia i dels hortolans, especialment de les calabruixades estiuenques. Per aquest motiu en molts pobles del País Valencià reben l'apellatiu de “sants de la pedra”. Antigament eren molt venerats i fins i tot eren moltes les persones que pelegrinaven a Arles on hi romanen les seves relíquies. A partir de 1715, quan el rei Felip V firmà el Decret de Nova Planta, s'inicià un intent de fer desaparèixer la devoció per aquests dos sants, considerats pel nouvingut massa “catalans”, i poc a poc foren substituïts a molts indrets per sant Isidre Llauredor –de procedència madrilenya.

“(30 de juliol) [Sant Abdon i Senen] Amenaçava un gran tempestat o hi havia una gran tempesta. Es poble d'Inca i s'ajuntament s'aplegaren a l'església i prometeren, sino hi havia res de nou fer festa an es sant del dia. Això era dia 30 juliol, per això, fan festa a Sant No i San Ne.”

La llegenda de sant Abdò i sant Senen s'incia al segle III quan l'emperador Deci (s. III) va traslladar a Córdoba nombrosos cristians empresonats a Babilònia i en altres províncies de l'imperi. Una vegada torturats i morts els deixaven sense sepultura, però Abdò i Senén, virreis segons la Llegenda Àuria, recollien els cossos dels màrtirs i els enterraven. Per aquest motiu foren denunciats davant l'emperador i conduïts a Roma. Allà foren lliurats als óssos i lleons del circ, però miraculosament les feres s'hi asseguren a devora sense causar-los cap tipus de dany. Finalment foren decapitats. Les seves relíquies foren traslladades per uns monjos benedictins des de Roma a l'abadia d'Arlés-sur-Tech al Rosselló. iconogràficament són representats com a prínceps o cavallers, amb corona en qualitat de virreis. La seva representació més coneguda és el retaule gòtic de Jaume Huguet a l'església de Santa Maria de Terrassa.

“(30 de juliol) [Sant Abdón i Senen] A Inca per Sant Abdón i Sennen posaven a la capelles bellveures i aufabagueres fetes de les monges franciscanes i aquests cossiols els traginen, llavors, a Sant Francesc, per la festa de la Mare de Deu dels Angels (2 agost) i, finalment, el convent dels dominics, per Sant Domingo (4 agost). Els muden d'un lloc a l'altre dissabte de les festes correponents.”

“(30 de juliol) [Sant Abdón i Senen] A Inca fan toros per Sant No i Sant Ne (30 juliol). Els elements de totes les festes populars. Corregudes, verbena, focs artificials, (revetla) renou de traca final. Diu el diari copient el programa a 21 (dia 29) ‘salida de la típica Revetla, la cual recorrerá las principales calles de la ciudad’”

Jo ja fris d'haver arribat
a Sant Jaume, que fan festa,
i a tu, al·lota llesta,
poder-te pagar es gelat.

Què menjam?

La calor de l'estiu ens porta una cuina fresca i poc feixuga en què les estrelles indiscutibles són les verdures i hortalisses: tomàtiques, pebres, ceba, all, julivert, carabassí, mongeta tendra, enciam, albergínia... Productes que ens permeten elaboracions tan típiques de l'època com són el trempó, el tumbet, les albergínies farcides, els pebres vermells torrats, les coques de trempó, les coques de pebres vermells, el tumbet, les calderes, i els arrossos i aguiats de peix.

“(25 de juliol) [Sant Jaume] El temps d'auberginis -la plena és de Sant Jaume a St Bernat-cauen els cabells. Llucmajor.”

Les fruites de la temporada també mereixen menció especial, i així tenim prunes, que per Sant Jaume es cullen les de frare llarg; síndria; meló; albercocs; mores; i totes les varietats de figues: verdals, roges, agostenques, bordissots blanques i negres, de pàmpol...

“(19 de juliol) [Prunes i peres]. Prunes i peres. Per Sant Vicenç són madures les prunes modronyes (rodones, morades). Hi ha prunes de: 1) frare llarg o frare roig; 2) clàudies; 3) prunes de Sant Francesc (maduren devers Sant Francesc); 4) prunes de Sant Joan (que maduren per Sant Joan, 24 juny); 5) peunyons. Hi ha peres del sucre que tenen una galta vermella i l'altra verda. Molt gustoes. Artà. Ariany. Fases C. la pruna: anar de davall. I li envergà una pruna (un cop, toc troncada)”

Quant a les darreries no hi pot mancar el gelat acompanyat d'ensaïmada, gató o quartos, o l'aigua-neu.

A la festa de la Mare de Déu de la Victòria, celebrada a Alcúdia, acabat l'ofici, es reparteix entre els feligresos ramets de camamilla, recollida al Cap del Pinar. Durant la ballada de mitja tarda, es llancen avellanes i confits per damunt els balladors, mentre els infants s'apressen a recollir-los.

“(2 de juliol) [Mare de Déu de la Victòria] Dia 2 juliol, festa de la Mare de Déu de la Victòria. Alcúdia. Hi havia (i encara dura) corregudes de grans petits allà mateix a la Victòria. Festa de la Mare de Déu de la Victòria, Alcúdia. Hi ha corregudes. Cerquen abans amb xeremies les joies pel poble. A Alcúdia fan sobretot colefloris amb la pinya molt grossa i també síndries.”

El darrer diumenge de juliol es celebra a Ariany la festa de la Independència respecte a Petra, que se celebra amb una tremponada.

A Mallorca l'àpat de fi de messes és qualificat de bogiot, que segons el DCVB significa Avalot, conjunt confús de crits i soroll desordenat (Mall.)

“(25 de juliol) [Sant Jaume] Sant Jaume a Sa Pobla, 1953. Fan ensaïmades i coques de ‘pasta magdalena’ [és igual que pasta de quarto] I acudeixen a Sa Pobla tots els poblers escampats per Mallorca. En aquest temps, el camp de Sa Pobla és tot verd: mongetes (la major part. En aquest temps, ja veuren taulars o camps de mongetes segadores. Però, camps molt comptats) dic, mongetes, blat de les Indies amb les flocadures de ses fulles, cacauets (donen bon rendiment els cacauets) moneiatos, tabac, cotó amb plomall vermell, i per s'Abufera, arròs que està ple de granots. Per s'Albufera hi ha canyet que no s'acaba mai i del canyet més prim i que té la canya més vana en fan paper. Per Sant posen banderes pels horts (a un arbre i sobretot a la cova dels molins. Passa a 23 juny finals.”

A Menorca després de les messes, fou costum que les famílies fessin una alifara qualificada de fer l'arròs de la terra. Consistia en un àpat de blat pelat i cuit com l'arròs. En una gran caldera feien una bona bullida de blat que després estenien perquè s'eixugués. Quan era ben eixut feien una sortida als afores per fer l'àpat tradicional. Fou costum que presidís la colla una parella de promesos que duïen el cove del blat bullit. Abans de cuinar-lo calia fer-li saltar la clofolla, és a dir, pelar-lo. Es feia picant-lo amb maces. Aquesta feina donava lloc a molta gresca i sobretot a molta bullícia infantil, puix que la mainada, proveïa de maçoles, prenia part activa en la picada. Després de l'àpat es feia ball.

També era costum per aquesta època fer cassola de caragolins. L'anar a cercar caragolins pel camp constituïa ja una festa per ella mateixa pels més menuts de la casa.

Què deim?

La monja l'encén i el frare l'apaga és l'expressió que ens indica l'època més calorosa de l'any, la monja és santa Margalida, la festivitat de la qual és el 20 de juliol, i el frare és sant Bernat, el 20 d'agost.

Com ja hem dit, es procurava enllestir les feines de la sega i la batuda dels cereals abans de començar la canícula estival. En aquest sentit, són nombroses les cançons camperoles que fan referència a aquestes tasques al Cançoner Popular de Mallorca. És el tom II del Cançoner recollit per Rafel Ginard en què hi trobam el recull de les cançons dedicades a les feines del camp. Cada tasca tenia les seves pròpies cançons i tonades, i concretament les de batre i segar tenen una gran importància musical. Quant a aquestes cançons vos recomanem consultar els estudis que el musicòleg Francesc Vicens ha realitzat sobre les tonades de feina. Cal assenyalar també la importància lingüística i etnogràfica d'aquestes cançons car ens aporten una informació quant a terminologia i detalls de costums i ambientals de gran interès que actualment, des de la mecanització del camp, són desconeguts per la gran majoria. Per tant, vos convidam a guaitar al Cançoner 2.0 i hi trobareu tot un arxiu que conserva documentalment aquest bagatge cultural.

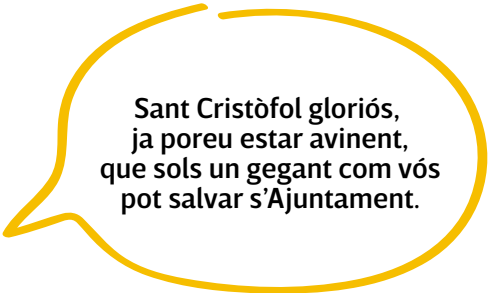
A Campos es campaners,
com han acabat de batre,
se'n van a fer saragata
per damunt ets ametlers.

“Les festes d'estiu”, al món

Nachj no Hi Matsuri

És una de les joies culturals del Japó i està catalogat com a element d'interès cultural immaterial, amb una història de més de 1500 anys. Es celebra el 14 de juliol, el Nachi no Hi Matsuri o Nachi Ogi Matsuri és una festa tradicional de foc que implica ofrenes rituals, música i dansa. El festival se celebra en una àrea remota del Parc Nacional de Yoshino-Kumano a la península de Kii.

Sant Cristòfol gloriós,
ja poreu estar avinent,
que sols un gegant com vós
pot salvar s'Ajuntament.

Maha Nawami (Dashain)

A Kathmandú, al Nepal, el novè dia del festival Dasain, es du a terme un ritus molt semblant a les benediccions de cotxes que es fan en la nostra geografia per Sant Cristòfol. Els newars (els autòctons de la Vall de Katmandu) creuen que en tot vehicle, ja sigui motoritzat o bé amb rodes de fusta, hi ha una força locomotiva que assimilen a una divinitat: Bhairav. Aquesta divinitat és, segons ells, a l'interior dels vehicles i de tot allò que es mou, com els avions. Durant tot l'any, en les festes en què intervenen vehicles rodats de fusta (grans carros) sacrifiquen animals (pollastres, ànecs i búfals) perquè consideren que només amb el sacrifici d'un animal es pot saciar la set de mal que té el déu que habita en els vehicles i per tant, és l'únic ritus (juntament amb les ofrenes) que pot assegurar que el vehicle no sofrirà cap accident en el transcurs de la festa. Ara bé, és en el marc del Dasain, la festa -dedicada a Durga- més important i popular de l'any tant per buddhistes com per hinduistes (una espècie de Festes de Nadal nepaleses que duren deu dies) quan el ritus esdevé festa popular i el fa tothom davant de casa seva. Es celebra el novè dia del Dasain, que sempre té lloc el setembre-octubre. El ritus es fa enmig del carrer, davant la porta de cada casa, i davant la presència de tota la família: es realitzen ofrenes a tots els vehicles que disposa la família (cotxes, camions, motos...) que són engalanats per a l'ocasió amb flors. El ritus culmina amb el sacrifici d'un cabrit amb la sang del qual es ruixa el vehicle. Amb el capó obert i la roda de recanvi davant el cotxe, es decapita l'animal i s'espargeix la seva sang per sobre el vehicle donant-hi tres voltes. Els que la maten, que no són sacerdots, ruixen amb sang el vehicle. També es guarneixen el motor i els comandaments amb ofrenes, llavors i flors de tot tipus. Els que són per allà, s'ho miren amb una normalitat impressionant: allò forma part de la seva vida quotidiana. Els newars creuen que el sacrifici sacia la set d'accidents i sang del déu que habita el vehicle i s'obté, així, la protecció desitjada. Per ajudar a entendre aquest costum, cal dir que fins fa ben poc els newars no tenien carnisseries tal i com les entenem nosaltres. I que els sacrificis que fan en els temples religiosos en el marc de celebracions festives populars acomplien la funció que fan a casa nostra els escorxadors d'animals. Per això, aquest dia és un dels pocs dies de l'any en què la família s'uneix per matar ritualment un animal que menjaran en el marc d'un àpat comunitari.

Naryial Purnima

L'ofrena massiva i comunitària de cocos al mar és el principal element del Naryial Purnima, una cerimònia celebrada pels pescadors de la costa oest de l'Índia que té per objectiu demanar protecció davant les calamitats naturals.

El dia de la lluna plena del mes de Shrāvana, el cinquè mes del calendari hindu, que sempre cau entre els nostres juliol-agost, és conegut en l'univers hindu com a Raksha Bandhan. A l'estat occidental de Maharashtra, a l'Índia, el dia del Raksha Bandhan es celebra una festa que marca l'inici de la temporada de pesca i la fi de l'època de pluja dels monzons: el Nariyal Purnima. Es tracta d'una festa que celebren especialment els pescadors de tota la costa oest i especialment els de Mumbai, coneguts com a koli.

Els koli són els habitants autòctons de la costa de Maharashtra, els primers habitants de les set illes que en temps mítics formaren la ciutat de Mumbai. Tenen una comunitat diferenciada, amb una cultura i una llengua pròpies (un dialecte del Marathi). Tot i que també n'hi ha de cristians, els koli són majoritàriament hinduistes.

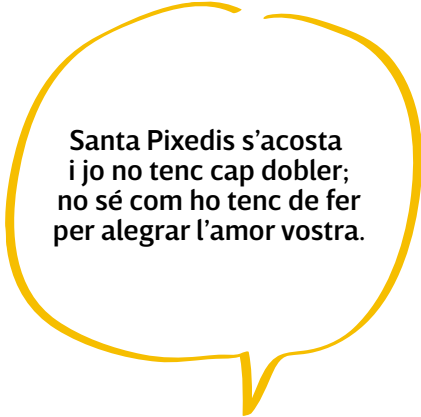
De fet, Mumbai deu precisament el seu nom a Mumba, la patrona dels avantpassats dels kolis actuals i dels aagri (els recol·lectors de sal), una divinitat hinduista que encara avui es pot venerar al temple de Mumbadevi, a Mumbai.

Avui, a causa de la contaminació de l'aigua del mar i dels rius, moltes comunitats koli han abandonat les activitats pesqueres i es dediquen a altres tasques del sector serveis (banca, etc). Els barris de Mazagaon o Colaba, a Mumbai, són kolis, com també hi ha comunitats koli a Worli, Sion, Mahim, Khar Danda, Versova i Kapurbawadi a Thane.

El matí del dia de la festa els pescadors koli i llurs famílies elaboren ofrenes amb coco (Nariyal) que deixen anar al mar en honor al déu Varuna (déu de la pluja) i a Samudra (déu del Mar). Per això també es coneix la festa com a 'Nariyal o Narali Purnima' o Festa del Coco. El coco es trenca abans de ser dipositat al mar. Només després d'efectuar aquesta puja, que té per objectiu demanar protecció davant les calamitats naturals, pot començar la pesca. Cap koli no recomença la temporada de pesca després de la temporada de pluges sense haver ofert un coco al mar durant el Narial Purnima. Durant tot el dia es pot sentir una cançó molt coneguda anomenada "Dolkar dariyacha Raja". En algunes poblacions, l'ofrena és comunitària i es fa una processó que encapçala l'estandart de la confraria de pescadors, es passeja un coco de grans dimensions i reproduccions a mida de vaixells i peixos. Tots els participants van amb els seus vestits característic kolis (els homes amb faldilles i una espècie de barretina vermella) i els acompanya música i balls en directe.

En alguns indrets, pels carrers d'aprop dels mercats, just després d'haver comprat els cocos per les ofrenes es fa una espècie de ball que acaba amb una juguesca. Es fan xocar dos cocos per tal d'obrir-los: la persona a qui va a parar l'aigua que hi ha dins el coco paga els cocos dels dos jugadors.

Santa Pixedis s'acosta
i jo no tenc cap doblar;
no sé com ho tenc de fer
per alegrar l'amor vostra.

Què podem fer?

“(Juliol) [Estiu] L'Estiu a Mallorca. Trempó pebres, tomàtiques, albergínies. D'estiu tota cuca viu. Els vells aguanten fins que cauen les fulles. Balls a les places i a les eres entre encens de formiguers. Garberes, horts, parrals. Estridència de cigales i llimar de grins. Medalles d'eres i processó de garbes. Xeremies llunyanes i flaviroleig de pastors picarols i esquelles durant la nit. Llums que cerquen caragols, després d'haver plogut. Figs flors amb llàgrima de viuda i coll de beata que mostren la camisa pels clivells de sa pell avellutada. Vells qui prenen la fresca, dones velles que qüestionen, pols calcària dels camins, torrents estrangolats de set. Prunes, peres, pomes, melicotons, melons, hortalissa, raïms plens de sol, en tres dins el poal d'aigua de pou figues de moro i cristià. Nit de Sant Llorenç amb estels que cauen o se desprenen d'un cel massa carregat d'estels. Tonada del batre, palla daurada, ventar, palejar, ererar, mesurar. I sobre el caramull 'Déu hi do la maina' traçant-t'hi una creu. Damunt l'era tothom va amb capell de palmes igual que en segar i a l'hort o carregant formiguers. Poalet de giny o la guerra que sua forrada de pedaços banyat, a l'ombra de la figuera mes espessa. Corrioles, sínies, cadufos que trabuquen l'aigua que pren a regadora. Taulars de mongetes, pebres i blaves albergínies. Sequers i aplanadissa de figues, balls de sequers. Canyissos sobre troncs i feixos de pi en sínies paral·lers. Mel, sucre, colors diversos de les figues que frigen al sol. Batre ametles, collir figues, garroves. Agost mel i most i festes populars amb dimoni xeremies, rodells coets i aigua amb neu. Temps traspasat de cançons, temps de lluernes i de llocades de polls espiats per la milana. Temps d'engreixar porcs, de tocar el corn el vespres per fer un poc de música. Descalços, faldars de fora, en cos de camisa. Dormit a la llitera.”

Aquest preciós text de Rafel Ginard ens convida a viure l'estiu sense atabalaments, sense agendes que haver de complir, sense rutines i sense horaris. Ens convida a sopars de trempó o tumbet amb bona taula parada a la fresca; a ballar al so de xeremies o DJ's; a escoltar els sons de la vesprada, els grins, els picarols i les cigales; a mirar els estels i a assaborir els productes de la terra. Capell en mà, descalços i en cos de camia ens plantejam per aquest estiu trencar la rutina i la dèria d'estar cada minut del dia ocupats, simplement conrant aquest sa hàbit ja perdut de badar o dormint a la llitera a vorera de mar.

TRADICIONARI DE MALLORCA #09

Direcció: Carme Castells

Documentació i elaboració: Joana M. Serra

Fonts:

- ALCOVER, A.M.; MOLL, F. DE B.: Diccionari català-valencià-balears. Editorial Moll., Palma.
- ALLES, B. (2009): La festa de Sant Joan, Institut d'Estudis Baleàrics i Setmanari El Iris, Palma.
- AV (1992): Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses. Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona
- AV (2008): L'esplendor de la festa. Màgia i misteri de les festes antigues. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma.
- AMADES, J. (2001): Costumari Català. El curs de l'any. Salvat Editores, Barcelona.
- FONT M.S. (2005): Cuina i menjar a Mallorca. Història i receptes. Miquel Font Editor, Palma.
- GINARD, A. i RAMIS, A. (2014): La Terra i el temps de cap a cap d'any. El Gall Editor, Pollença.
- JANER, G. (1999): Les festes llunyanes. Tradició i llegenda dels mallorquins. J.J. de Olañeta, Editor, Palma
- VALERO, G.; BUENO, J.; FONT B. (2010): Les festes de Palma. Història, tradició i vigència. Lleonard Muntaner, Editor, Palma.
- Espipellades: Les festes del Sol: <http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST349ZI71227&id=71227>
- Festes.org: l'espai on comença la festa. www.festes.org
- Cançoner 2.0. www.canconerdemallorca.cat

Editat pel MUSEU DE LA PARAULA. CASA RAFEL GINARD
Sant Joan, Mallorca, 22/07/2016

